

ნიკოლოზ პარათაშვილი

1816—1845

ის მოკვდა, მაგრამ არ არის მკვდარი;
მას მოთხოვნებს შთაშაბავლობა,
და მას უგალობს აწ წმინდა ქნარი.
აკაკი.

ზ. მთაწმინდელისა

თუზილისი

არსენ კალანდაძის სტამბა

1885

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

1816—1845

ოჰ, უბედურება! ოჰ, სიბავშვობა!
ის მოკვდა, მაგრამ არ არის შევდარი;
მას მოიგონებს შთამამავლობა,
და მას უგალობს აწ წმინდა ქმნარი.
აკაკი.

[Handwritten signature]

ზ. მთაწმინდელისა.

თფილისი

არსენ კალანდაძის სტამბა.

1885

Handwritten notes in the left margin:
საქმის ამ ნუსხის 25199
იხ. ანაბრა
"თუქნი" 1885წ.

Дозволено Цензурою г. Тифлисъ 4 февраля 1885 г.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

1816—1827

ნიკოლოზ ბარათაშვილი დაიბადა 1816 წ. 22 ნოემბერს, ქ. თბილისში. ნიკოლოზის მშობლები: მელიტონი მამა და მეფემია დედა სამუდამოთ ოფელისში სცხოვრობდნენ. ამათ თავიანთ საკუთარი სახლიც ჰქონდათ, ანჩახტის უბანში. ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების დროთ, მის ერთ ნათესავეთაგანმა მოიგონა და დამიწერა 1816 წ. შემდეგ-კი სთქვა: რომ „ეს წელი საეჭვოთ მიმანია და იმის დაბადების დრო უფრო 1817 წ. უნდა ეკუთვნოდეს, რადგანაც მე მქონდა ერთი წიგნი, რომლის ყდაზედაც თვით ბარათაშვილის დედის ეფემიასაგან წარწერილი იყო, თუ როდის დაიბადა ბარათაშვილი“ შემომპირდა: რომ ამ წიგნს ვიპოვნი და გადმოვმცემო; მეორე მისეულაზე აღვიარა: „რომ ის წიგნი ველარ ვიპოვნე, ასე ვფიქრობ, რომ უეჭველად 1816 წ. უნდა იყოს დაბადებული“.

ამის შემდეგ გავიდა ორი წელიწადი და 1881 წ. გაზეთ „დროება“ში დაიბეჭდა პოსტ. მამაცაშვილისაგან შეგროვილი ბიოგრაფიული ცნობები ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ. მამაცაშვილიც ისევე განმარტავს, რომ ბარათაშვილი 1816 წ. დაიბადა. მს რიცხვი მამაცაშვილის თვით ბარათაშვილისაგან შეუტყვია ხოლმე. მამაცაშვილი მისი ნაამხანაგარი პირია, თანამედროვე და კარგათ მცნობი ბარათაშვილის ყველა ნათესავეებთანა. ამ წერილით უფრო განმტკიცდა ამ პირის მოსაზრება; თუმცა ზოგიერთებმა ეჭვი აღვიარეს და სხვათა შორის მ. მიქელაძემ წერილიც დაბეჭდა ამავე წლის „დროება“-ში და განმარტა, რომ მამაცაშვილის ჰაზრი შემცდარი უნდა იყოს, რომ ვითომც ნიკოლოზ ბარათაშვილი 1816 წ. დაბადებულაო. ამის დასარღვევათ მიქელაძეს მოჰყავს შემდეგი:

მთავარ მართველის არხივში მე ვიპოვე „საქმე“ (ДѢЛО
главнаго управленія за 1830 г. № 1154), სადაც მოხსენებუ-
ლია, რომ ათას რუას ოცდა ათში ნიკოლოზ ბარათაშვილი
თორმეტი წლისა ყოფილა. თუ ეს ასეა, ჰუიქრობს მიქელაძე და
შემდეგ ახსნით უმატებს, „მაშ ბარათაშვილი 1818 წ. უნდა
იყოს დაბადებული. ამ შემთხვევებში, ვგონებ, ჩემ-მიერ მოყუ-
ნილ დოკუმენტს უფრო დაეჯერება, ვიდრე იმ ქვას, რომელიც
დაადგეს ჩვენის მშვენიერის პოეტის გაყინულს გულს“ ამ შენი-
შენის შემდეგ დაიბეჭდა ძ. მამაცაშვილის წერილი „ღრობისა“
(237 ნომერში) და დაარღვია მიქელაძის მოსაზრება. სხვათა
შორის ერთ ალავას ასე სწერს:

„ჩემი ჰაზრით ბევრათ უფრო სანდობელია წარწერილი სფ-
ფლავის ქვაზე დაბადება ბარათაშვილისა, ვირემც არხივის ქალა-
ლი. ამისათვის, რომ საქართველოში 1819 წლამდისინ და უფრო
გვიანაც მეტრიკის ქალაღდები არ იწერებოდა, მაშინ, როგორც
დედამას სურდათ ისე გამოართმეღდნენ ხოღმე თავის დაბადე-
ბის მოწმობას მღდღდღს, როცა შვილი სკოღაში მისაცემი იყო,
წელიწადებს უკღებღდნენ, რადგანაც პირვეღს კღასში მცირე
წლოვანი უნდა მიეცათ“. ამას შემდეგ სხვა შენიშენებიც მოჰყავს
და თავის წინანღდღს ჰაზრს მტკიცეღ აღღია. მრთ აღავას იმა-
საცა იმეორებს, რომ თვით ბარათაშვიღისაღან ასე გამიღიაღ, რომ
მე 1816 წ. დაღიბადეღ. მამაცაშვიღის ცნობებს ჩვენ არ დაეუ-
ჯერებღით და უფრო არხივის დოკუმენტებს დავერწმუნებღით,
მაგრამ რა კი მამაცაშვიღმა ბარათაშვიღის საფლავის წარწერაც
მოიყუანა და მეორეც თვითანაც მის მომსწრე პირიღ, ამიტომ
ჩვენც უფრო ამას ვერწმუნეთ და ზემორ პირის მოხსენებსიღ თანახმა-
თა ბარათაშვიღის დაბადების წღათ 1816 წ. აღენიშნეთ. ნი-
კოლოზ ბარათაშვიღის დეღა, მეღმეღა, ბრ. მღრბელიანის ლეიღლი
დაღ იყო, ბ. მღრბელიანი ლეიქსაც მიუღღღენის, ამ ქაღს „ჩემს დას
მეღმეღას“ მამა მეღიღონისა ძვეღღებური ქართვეღი კაცი იყო, შინა-
ურათ განათღღებული, დეღასაც ასეთსავე ასახეღღებენ, ქართული
ძვეღი წიღენების და მოთხრობების კითხვა ერთომ უყუარღა თუღრმე.

ახალგაზღვრების დროს ნიკოლოზს ბარათაშვილს ტატოს უწოდნენ ეს სახელი ყმაწვილობისას დაურქმევიათ მისთვის, ასე იცოდნენ ძველათ, მედიდურებით და ფუფუნებით გაზდილთ ქართველთ უმაღლესთ თავადის შვილებმა.

ბარათაშვილი ექვსი შვიდი წლის გამხდარა თუ არა მაშინათვე მისთვის შინაურად დაუწყებინებიათ სწავლა, სწავლა, რასაკვირველია წერა-კითხვა, ლოცვები, ქართული ძველი ზღაპრები და სიმღერები. შემდგომ ამის იგი მიუციათ მაშინდელს ძალოუბნიანთ სკოლაში, ამ სკოლაში დიდი ხანი არ დარჩენილა ბარათაშვილი, მიზეზი ამისი ის ყოფილა, რადგანაც ეს სკოლა იმ დროის თფილისში მეორე სკოლა იყოფო, პირველი კეთილ-შობილთ სასწავლებელი და მეორე ეს, სადაც მომეტებული ნაწილი აზნაურის შვილები სწავლობდნენ; ამ სკოლაში სასწავლებლად თავადის შვილები იშვიათათ აძლევდნენ თავიანთ შვილებსაო, ამიტომ ნიკოლოზ ბარათაშვილიც ძალე გაიყვანეს თურმე. ამ სასწავლებელში მასწავლებლად ხოფრონ მღვდელი ყოფილა, ხშირად ლავით რექტორიც დადიოდა, მღ. მართველოვი, (გრამატიკოსი) და იმ დროს სხვა გამოჩენილნი პირნიც. სკოლა სწორეთ ახლანდელს კალოუბნის ეკეკლესიის მახლობლიე ყოფილა. შაგირდები თურმე ეზოში შეგროვდებოდნენ, ზაფხულში კარშს სწავლობდნენ და ზამთარში დარბაზში. ამ სკოლის მასწავლებელნი თავის დღეში არც პურსა და არც წყალს არ ყიდულობდნენ, შაგირდები რომ პურს მიიტანდნენ, ოსტატი გამოართმევდა იმ პურს, გადასტეხდა შუაზე, ნახევარს თითონ დაიტოვებდა და ნახევარს შაგირდს მისცემდა. ახლა შუადღისას, დაუძახებდა შაგირდებს: სათითაჲოდ ზოგს კოკას მისცემდა, ზოგს ლიტრას, დაირეკამდა ყმაწვილებსა წყალზე წასასვლელათ და თვითონ მაწავლებელიც თან მიჰყვებოდა. ასე, რომ ხშირად ნიკოლოზ ბარათაშვილიც ყოფილა ხოლმე ამ ყმაწვილობაში.

1827—1835

ძალოუბნიანთ სკოლის შემდეგ ბარათაშვილი მიუციათ მა-

შინდელს საკეთილ-შობილო სკოლაში. მამაცაშვილის სიტყვით ამ სკოლაში შესვლა 1827 წელს მიეწერება. სხვებიც ასევე განმარტვენ. პატარაობის დროს ნიკოლოზ ბარათაშვილი მეტის მეტი ანტი ყოფილა; გარეთუბანს, თავის ბიძასთან რომ მოვიდოდა, მასთან ყოფნის დროს, გარეთუბნის გლეხ-კაცი შეიღებს ჩხუბებს აუტყებდა, მრავალთ სცემდა კიდევცაო, ზოგს თავს გაუტყებდა, ზოგს პირსა, ზოგს ცხვირ-პირი-დამ სისხლსაც აღენდაო, ზოგთ გლეხებს აკოშკებდაც დაუშტყრევდა, მაგრამ ხმის ამოღება არავის შეეძლო... ერთხელ ერთ გლეხ კაცს ხმა ამოუღია, რომ ჩემს შვილს ნუ სცემო, თორემ მე ყიცი შენია, გინდა ტატრა იყავ და გინდა ბატონია, ამის გამო შინაურებს ისეთი შეფოთი აუტყებიათ, რომ ბოლოს კინაღამ სულ აუნიავებიათ იმ გლეხი-კაცის ოჯახში.

ბრ. მრბელიანს ერთობ ჰყვარებია პატარა ნიკოლოზი. საკეთილ-შობილო სკოლიდამ თითქმის ყოველ დღე ბრ. მრბელიანთან დადიოდა, სადილათ მასთან რჩებოდა, სადილის შემდეგ საღამოზედ მიდიოდა თავიანთ სახლში, ანჩხატის უბანში. ერთხელ ყაბახზე ცხენს აჭენებდა თურმე, ამ დროს ცხენს ერთობ მარცხად ბადმოუყვდია, მაგრამ ენებით კი არ უყენია. ბრ. მრბელიანსაც ხშირად მიჰყვანდა თურმე სასეირნოთ, როცა კი წავიდოდა სადმე სასეირნოთ. ღღესაც ცოცხალნი არიან ის პირნი, რომელთაც კარგად ახსოვთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის მისელა-მოსელა მ. ბრ. მრბელიანთან. ცხენზე ჯდომა და სხვა ამისთანაებში ბარათაშვილი მარდი ყოფილა და გაწერთნილი, სირბილში და ბურთაობაშიაც მეტის მეტი ჩქარი ყოფილა, ამხანაგებში კი ჭინჭყლიანი. უნდა განემარტოთ, რომ ეს ჭინჭყლიანობა და ამასთანავე მედიდურობა იქიდან უნდა დაბადებულიყოს მასში, რადგანაც მას ერთობ ფაქიზათ უფლიდნენო, როგორც სიყმის შვილს, შინაურებსაც დიდათ ჰყვარებიათ, განსაკუთრებით დედას. პატარაობის დროს, ბარათაშვილს ქართული ტან-საცმელი სცმია, თვით სკოლაშიაცა, თეთრი მაუდის ჩერქესკა; თავადური პატარა ლურჯი ქუდი, პატარა ხანჯალი, ვე-

რცხლის ქამარი-ბუზმენტთან, გარდა ამების შემოსილი ყველა იმ ნივთებით, როგორცათაც მაშინდელს თავადის პატარა შვილებს რთავდნენ და აცმევ-ხურავდნენ. პანსიონში პანსიონის მუნდერტ სცმია. — საკეთილშობილო სკოლაში ბარათაშვილი მეტის-მეტი კარგად სწავლობდა, უმეტესად განსხვავებით იყო ამხანა-გებში, მაგრამ ცოტა ქარიანი იყო. მამაცაშვილი ასე განმარ-ტავს ამის შესახებ: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი სკოლაში კარგათ სწავლობდა, ამხანაგებში პირველი იყო თავის მხიარულის სახით, ხასიათით, სიმარდით, პირველი მოტანცავე იყო, საკუთრად ლე-კურისა, ყველასაგან საყვარელი ამხანაგი“ სწორეთ ასევე განმარ-ტავს ბარათაშვილის ნამხანაგარმა და სკოლაში ერთად ნამყო-ფმა ლუკ. ისარლოვმა, რომ ბარათაშვილი მეტის-მეტი მოტანცავე იყო, მოთამეშეო მარდი, ცკეტი, დიდი ნიჭიერი. ამ გვარი სიმარდის მეოხებით 1832 წ. კობიდგან გაღმოვარდნილა და ორივე ფეხები დაუმტვრეცია, ბოლოს დიდის წამლობით შოურჩენიათ. მაგრამ შემდეგ ისე მარდათ ევლარ დადიოდა. სკოლაში ერთობ გარგათ სწავლობდა. სკოლის სხვა თავის ამხანაგებში პირველი იყო. მეორეს გარდმოცემით, სკოლაში ქართული წერა-კითხვა ჰყვარებია.

მამაცაშვილი სწერს, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილმა აღრე დაიწყო ლექციების წერა, ზოგი ერთი ლექსიები დაწერილია მაშინ, როდესაც ის საწავლებელში იყო, ბევრი იმის ლექსები დაკარგული არიანო, რადგანაც მაშინ ბექდაე არ იყო ჩვენშიო-ლექსების შესახებ ლ. ისარლოვმაც განმარტავს, რომ ბარათაშვილი ლექსებს სკოლაშვე სწერდაო. ბარათაშვილს ბევრი თავის ლექსები ისარლოვისათვისაც წაუკითხავს. მებევრისაგან გამტვია, რომ ნიკო-ლოზ ბარათაშვილს ბევრჯერ უთქვამს, რომ „ბედი ქართლის“ შინაარსი სკოლაში ყოფნის დროს დამებადა თავშიო, მეიქვე განვიდ რახე ამის დაწერა, რამდენიმეჯერ დაწერე კიდევ, მაგრამ არ ვა-ჩენდი, ვიდრე გვარიანად არ შევამუშავებდიო. მრავალჯერ, ბა-რათაშვილს თავის ზოგიერთი საკუთარი ლექსებიც უარი უყვია ხოლმე, რომ ეს და ეს ლექსი მე არ დამიწერიაო. რასაკვირვე-

ლია იმ შემთხვევაში, როცა უფროსნი ჰკითხავენ, რომ შენ ლექსებს სწერავო? იმ დროში ასე იყო, განმარტა მახტანგ მღრბელიანმა, ახალ გაზღობისაგან ლექსების წერას კი არ საჭიროებდნენ, არამედ აპელაციების წერასო. მრთხელ გაჯავრებულმა ბიძა ჩემმა მოხვეტა ჩემი ქალაღები, ლექსები და სულ ბუხარში შეყარა, ცეცხლი წაუკიდა და მე კი დამიყვირა, რომ ამის წერას კი ნუ სწალობ, აპელაციების წერა ისწავლეო. ამავების წერას მაშინ მიტოვა საჭიროებდნენ, რომ თავად აზნა-ნაურობაში დიდი დავი დარაბები იყო ატეხილი, ჩხუბები და საჩივრები, მაშინდელი მშობლებიც თურმე სულ იმას ეჩხუბებოდნენ შეილებს, რომ რუსული ისწავლეო, სკოლის მასწავლებლებსაც სულ ამას ეხვეწებოდნენ თურმე, რომ ჩვენ შეილებს ქართული ენის სწავლა შინაც ეყოფათ. მართველობა ამისთანა თხოვნებს ყურადღებას არ აქცევდა და ყველგან ასწავლიდნენ ქართულს ენას.

მამაცაშვილს სიტყვით, ნიკოლოზ ბარათაშვილს 1835 წ. გაუთავებია მაშინდელს საკეთილშობილო სასწავლებელში სწავლა. ბარათაშვილის კურსი პირველი კურსი უნდა ყოფილიყოს ამ გემნაზიაში. მეორემაც ასევე განმარტა. ეს გემნაზია მაშინდელის საკეთილშობილო სკოლიდამ გადააკეთეს. დღეს პირველ კლასიკურ გემნაზიათ წოდებული.

1835—1845.

სწალის გათავების შემდეგ ახალიგაზდა ნიკო ბარათაშვილი პირ-და-პირ შინ დატრიალებულა. მცირე ხნის შემდეგ — ის შესულა სამსახურში მაშინდელს. საქართველოს უზენაეს სამართველოში (Экспедиция суда и расправы верховного Грузинскаго правительства, შემდეგ Палата уголовного и гражданскаго суда.) როგორც მის ნაცნობები ამბობენ 1837 წ. ნიკოლოზ ბარათაშვილი უკვე სტოლნა-ჩაღნიკათ ყოფილა ამავე სასამართლოში. შექველი საგანი,

რომ ბარათაშვილი ერთ წელიწადში ვერ იშოვნინდა სტოლ-ნა-
ჩაღნიკობას, ამიტომ უეჭვოდ ვწრმუნდებით, რომ იგი სწავლის
გათაეების შემდეგ პირველს წელიწადსვე უნდა შესულიყოს სამსა-
ხურში. ნიკოლოზ ბარათაშვილის ერთობ კაი მეოგბრობა
ჰქონია თავის ამხანაგებთან, როგორათაც სამსახურში მყოფებ-
თან, აგრეთვე გარეშე მეგობრებთანაც, ყოველთვის და ყოველგან
ნიკოლოზ ბარათაშვილი პატივ-ცემული პირი ყოფილა, შველას
დიდი სიყვარული ჰქონიათ მის, სკოლიდამ გამოსვლის შემდეგ
ნიკოლოზ ბარათაშვილს ევროპიული ტანთ-საცმელი ჩაუცვამს,
ჩაღის ქუდი დაუხურნია, ასე ჩაცმულ დახურული ერთხელ ქე-
რესელიძესაც უნახავს ანჩხატის ეზოში.

სამართველოში ნიკოლოზ ბარათაშვილი ერთობ სამარტ-
ლიერად განაგებდა, ქალღლები გადაწერა ერთობ მალე იცოდა,
აზა საქმეს არ გააჩერებდა დიდ ხანს. ამის დროს-კი ერთობ მოღე-
ბული იყო საქართველოში მოქრთამობა, ხალხი ახალ სამართალს
და სამართველოს წესებს არ იცნობდა და იმ დროის მოხელენი-კი რა-
საც მოისურვებდნენ იმას ჩაღიოდნენ. განსაკუთრებით ჰრთამების
აღება და გღებთა შვეიწროება. ბარათაშვილი კი ამებისაგან ერთობ
შორს მღგარა და როგორც გამიგია, ამან არც ქრთამის აღება
იცოდა და არც სხვა რამ ამისთანაო. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აი სწორეთ
ასეთი ერთგულება უნდა გამხდარიყოს მიზეზათ ბარათაშვილის
ქვემო ქვეყნებისაკენ გამწესებისა. მრთმა მოხუცებულმა, რომე-
ლიც ბარათაშვილს კარგათ იცნობდა, განმარტა, რომ ბარათა-
შვილი კაი ხასიათის იყო, ამის სიტყვით ცხარე შეხედულობა
კი ჰქონია. მოსამსახურეებს თაეს არ უყადრებდა, ლაპარაკში ან
სხვა რამეში, თუმცა ხშირად არც მათ შეაწუხებდა ხოლმე,
რომ აი ეს შომიტანე და აი ისაო. მაგალითად: როგორც პი-
რის დაბანა, ჩექმბოს დაწმინდა და სხვანიო. მოსამსახურებთან
თაეს გაყადრება და ლაღობა კი არ სტრდნია, მაგრამ მის ნა-
ცვლად სხებრ არ იყო მეტდიური, სხვა თაეადისშვიღებთით
ამას არ უყვარდა კნიახ! კნიახის! ძახილი და მათებრ თაეს
გამოჩენა. შეორემ განმარტა: ნიკოლოზ ბარათაშვილი თაეს

მეგობრებში ჩანებული ხუმარა ყმაწვილი იყო, უყვარდა ოხუ-
ჯობა, სირონობა, განსაკუთრებით ობაში, სიონობას, ანჩხატობას,
მაშუეთობას, მამადავითობას და კვირაცხოველობას. ღამის თევას
უსიკვდილოთ დაესწრობოდა, თავის ამხანაგებით მთელს ღამეს
ლხინითა და ქეფით გაატარებდნენ. სიმღერებიც ჰყვარებია, განსა-
კუთრებით პლეკსანდრე ჭავჭავაძის და ბესიკის, მაგრამ მღერა კი
არა სცოდნია. ქეთის დროს ყველა ტატოს ეძახდაო. ჩვენის
შეძლებისდაგვარად უნდა განვმარტოთ, რომ ბარათაშვილის დრო
მეტის-მეტე ბნელი დროა. ამ დროს ქართველებში არ იყო წი-
გნის ბეჭდის საქმე. როდესაც ერთი უბრალო ანზანი, ერთი უბ-
რალო სახალხო საკითხავე წიგნიც არ მოიპოვებოდა მთელს
საქართველოში. მაშინდელს ქართველებს ამისთანა საქმეები სუ-
ლაც არ ეპიტნავენოდათ; არც ერთ მათთაგანმა ერთი უბრალო
ანზანის გამოცემასაც არ მოჰკიდა ხელი და თავიანთის ქეთის-
თვის კი ორი ათას თუმნობით ხარჯავენ. ესენი მხოლოდ
დღე და ღამ ქეთეზე ჰფიქრობდნენ, ყოველს მხარეში, ყოველს
კუთხის ბაღებში მხოლოდ ქეთეი ჰქონდათ გამართული, ყოვე-
ლის კუნჭულიდამ მხოლოდ დალიესი და კიჟინის ხმა გამოისმო-
და. ორი კაცი რომ ყოფილიყო სადმე, ესენი მაშინვე იმაზე
დაიწყებდნენ საუბარს: თუ დღეს რა ესქამოთ, ამაღამ სად
ეიქეთოთ, რომელი მეზურნე წავეყვანოთ, ანუ რომელი მეარგნე
თავის პატარა მოთამაშეებითაო და ათასი კიდევ სხვა ამ
გვარ საძრახისი საქციელნი, რაისა გამო უეჭველია ცუდი შე-
დეგიც უნდა მოჰყოლიყო მათს ცხოვრებას, ეს ასეც იქნა.
მამულ-დედულები ხელიდამ ეცლებოდათ თავიანთის უგზო
ცხოვრებისაგან და იმათ მამულებს იძენდნენ სხვა-და-სხვა წურ-
ბელა მდიდარი ჩარჩები. ბოლოს საქმემ იქამდის მიადწია, რომ
ასტეხეს ერთმანეთში ომები, მამულების დაყიდვა, ძველი ოჯახე-
ბის დარღვევა და გაყოფა რასაც შემდეგ მოჰყვა ბევრი რამ ცუ-
დი. აი ამ დროს ეხება მ. ორბელიანი ერთ ლექსში:— „ზოგ-
თა თვის ქონება ბითურ ცხრაში წააგეს და თავისი ცოლ-შვი-
ლი მშიერ-მწყურვალ დააგდეს!“ ქეთისა და ლეინოში ჰყუმა-

ლაობას გარდა ყომარბაზობაც შორს იყო წასული, ხლუსტი, ბითური ცხრა, ყომარი და სხვანი.

იმ დროებს ერთის მხრით მეტის მეტი ლამაზათ გეინატევენ იმ დროის მესიმღერე და მეღეკსენი თავიანთის სასიმღერო და საარშიყო ლექსებით. ამ გეარ დამამცირებელ და საზიზლარ ზნეობას ისეთი ფართო გზა ჰქოდა ძველადგანვე მიცემული, რომ იმ დროის მეღეკსენი და მწერლები, მხოლოდ აშუკი ბუღბუღებისა და ვარდებისთვის ღნებოდნენ. ამათ მარტო მუხამბაზები ავონდებოდათ, ყათები, გაფები და სხვა ათასი კიდევ ამისთანანი. იმას კი არ ჰკითხულობდნენ ეს დალოცვილები, რომ სხვებსაც ემღერებოდათ თუ არა? ამასთან იმათ საქმე არ ჰქონდათ და ამიტომაც მოხდა, რომ მაშინდელმა მწერლებმა სრულიად ვერ აღბეჭდეს თავიანთი ნაელი, ჩვენ არც იმას მოვსთხოვთ მათ, რასაც ღღეს ეაკეთებთ ჩვენ, მაგრამ არც ის ევატიებათ იმათ, რომ იგინი სხცოვრებდნენ ისეთ დროს, როცა თვის თანამედროვე დაბალ ხალხში ბატონ ყმობა არსებობდა და იმ არსებობის დროს კი ჩვენმა მწერლებმა კრანტი, სიტყუაც არ დასტრეს მასზე. საკვირველია კეშმარიტად! ხალხი ბატონ-ყმობისაგან იჩაგრებოდა, ხალხს მონება სჩაგრამდა და ესენი კი ამ დროს განცხრომით განისვენებდნენ ტახტზე და მღერობდნენ ათას ნაირ მუხამბაზებსა. ამათთის დედა მიწის ზურგზე ამის მეტი სხვა არა იყორა საჭირო. აი. ამისთანა საზოგადოებაში იმყოფებოდა და ტრიალებდა „სული ობოლის“ და „ბედი ქართლი“ს დამწერი ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ღიდი სულგრძელებმა უნდა ჰქონიყო მასა, რომ არ აპყოლოდა იმ დროის ათას ნაირს საძრახი რამეებსა და იმ მწერლებს, რომლებსაც ამ სოფლის დიდებათ თეჯლისების, ყათების, დასტულალების და მუხამბაზების წერა მიაჩნდათ.

II

ზოგი ერთა განმარტვით, სადმე რომ კრება ყოფილიყოს და იქ ბარათაშვილი დაწრებიყოს, ეს მაშინათვე თავისებურს ოხუნჯობას ასტეხდაო! ამის სიტყვა პასუხი და ყოველი აღმონაქმენი თურმე მეტის მეტის სისწრაფით იფინებოდა მაშინდელს ცუდუღელა და ხასიათით წარმაც ქართველობაში. მუნდა ესთქვათ, რომ მაშინდელს მდიდართ პირებთან პირველ ხანებში ბარათაშვილიც ერთობ ახლოს მდგარა, ესეც მათსავებ ყოფილა გატაცებული ემზიანის თვალებისაგან, ბროლის დაწვეებისაგან და წითელი და თეთრ უმარილით დათუთხნილი სახეებისაგან, ამას თურმე ერთის ქალის ჭორი მეორესთან მიჰქონდა, მეორესი მესამესთან და ამ მიტან მოტანით ხშირად საშინელ ჭორებსაც სტეხავდაო. რაისა გამო მ. შრისთაგმა აი ამაზე დასწერა თავის ლექსებშიო, რომ „აი ჩვენი მექორე კიდევა შემოვიდაო“ და სხვანი. ~~მსგე~~ საგანი სწორეთ უეჭვოთ აღიარა მ. მრბელიანმა, ამან განმარტა: ჩვენ როგორ მოვიფიქრებდით, რომ იმ ცუდლუტს, მექორეს და ქალების ამყოლს ქარიან ნიკოლოზ ბარათაშვილს ისეთი ნიჭი დი პოეტური ძალა გამოეჩინა, რაც შემდეგ აღმოსჩნდა მასშიო, ზოგნი იმასაც უწყიან, რომ ამ გვარი ჭორიკანობა, ცუდლუტობა და ცუდქობა ბარათაშვილში დიდხანს არ გასტანაო. იგი მალე მოისპო მასში და მაშინდელის ქართველთ ბედოვლათურს ყოფა ქცევას ერთო მალე აუქცია გზაო.

მუნდა განემარტოთ, რომ ამ გვარ სენთან ნიკოლოზ ბარათაშვილი მოშორებულთ ყოფილა და ერთობ შორს მდგარა. ამის გულის სატრფოა სულ სხვა ყოფილა, სხვა მიზანი და სხვა შეხედულებანი ამაზე თვით ბარათაშვილიც განმარტავს თავის ლექსებში. იგი თითქმის განმარტოებული პიარია, თუმცა თითო ოროლა სხვანიც ყოფილან, რომელთა რიცხვში შესანიშნავი ადგილი პ. იოსელიანს და დ. შიფიანს ჰსჭკრიათ. ერთხელ სა-

ცალა კრება ყოფილა, ამ კრებაზე დასწრებიან მრავალნი, აქვე ყოფილა ბარათაშვილიც. კრებაზე ბარათაშვილს თავისებური ოხუნჯობა დაუწყვია, შემდეგ სხვებიც აჰყოლიან. მრთს წევრთაგანს ერთხელ უკითხავს ნიკო ბარათაშვილისათვის:

— ნიკო, ამბობენ და გამიგონია, რომ ყოველ სულდგმულს, მიწიერს, ცისიერს და თუ სხვებს, რომ ყველას თავთავის საკუთარი ღ... ჰყავსო.

— შერე, რა გნებაეს? კითხა ბარათაშვილმა.

— მე ისა მნებაეს, რომ გკითხო შენ, თუ ვირებსაცა ჰყავსთ თუ არა?

სწორეთ მოგახსენო, მაგისი მე არა ვიცირა, ჰკითხეთ. (და მიიშვირა ხელი პ. იოსელიანზე) ემაგ ბოდ-ასლოვს, მაგას ეცოდინება! მიუგო ბარათაშვილმა. ამ კრებაზე იოსელიანს წაუკითხავს ერთი თავის ისტორიული წერილი, გათავების შემდეგ უთქვამსა: ყმაწვილებო! ისტორიის შესწავლას მიჰყევითო, ჩვენ გვინდა სწავლა. ~~ნიკო~~ იოსელიანი ამას ამ ორმოცი წლის წინეთ იძახდა, როცა ქართულს ენაზე ერთი ისტორიული წიგნიც არ იყო, მაგრამ უბედურება იმაშია, რომ დღეს, ამ მეცხრამეტე საუკუნის დამლევეს, როდესაც ისტორიული წიგნებიც სოკოსავებ იბადებიან, ამ დროს ჩვენი მწერლებიც იმას ჰქადაგებენ, რომ საქართველოს ისტორია, ისტორია და კიდევ ისტორია უნდა შევისწავლოთო. მსენი საზოგადოებასაც ადგენენ და ათას ნაირი დამძალი წიგნების ბეჭედსაც აპირებენ, ამას მხოლოდ მისთვის, რომ ძველია და ძველის სახელის აქვს. მსეც სამსახურია! მაგრამ უმჯობესი სამსახური იქმნებოდა, რომ ამ ვაჟბატონებს მკვდრების ცაში აფრენა დაეტოვებინათ და ცოცხალთ კვალს გამოსდგომოდენ... ზამიგია, რომ სწორეთ ასეთივე ოხუნჯობა შემთხვევით ერთხელ მგზავრობის დროს. ბარათაშვილისა და ერთსაც სხვას აუტყენიათ განძრახ, რომ იოსელიანი გიჟიაო, საცა მივიდოდნენ თურქმე, მიკიტანხანაში, ან ფოშტებში, მოსამსახურეთ ეუბნებოდნენ, რომ აგერ აის აწოწილი უღვაშ მო-

პარსული და ღიდს საყელოიანი კაცი გიქია და უფრთხილდით, რომ არა დაგარტყათრაო, მთელს მგზავრობაში, იოსელიანს თურმე ერთობ ერიდებოდნენ მიკიტნის მსახურნი, საცა კი იოსელიანი მოითხოვედა რამეს, მოსამსახურე რომ მიუტანდა, შორილამ მიაწოდებდა და შეშინებული ვაქცევით მოშორდებოდაო. ბარათაშვილი და თავის მეგობარი კი შორილგან უტკეპროდნენ სერის და იცინოდნენ თურმე. იოსელიანს წინეთ კი ვერ შეუმცნევია ესა და შემდეგ კი შეუტყვია ყველაფერი, მიჰყოლია და ბარათაშვილი და თავის ამხანაგი საკმარისად დაულანძღავს. იოსელიანს ძალიან ბევრი უჯავრია ამაზე, თავისებურის ენის კილოთი და ლათინური და ბერძნულ ფრაზებით.

ძოს. მამაცაშვილი განმარტავს: რომ ერთხელ საუბარი გვქონდა ჩვენა, საუბარზე სხვათა შორის ლაპარაკი ჩამოვარდა: მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულზე. ამ ლაპარაკის დროს, ნიკოლოზ ბარათაშვილს თავის მხიარული სახე შეუტყვლია.

ღიდ ხანს უფლიათ თავ ჩალუნული და ბოლოს მოწყენით განშორებიან ერთმანეთს.

ბრ. მრბელიანმა განმარტა: შესანიშნავი ყმაწვილი იყო ბარათაშვილი, უღროვოთ გაფუჭდა, უმურაზოთ. ნიკოს სერიობაც უყვარდა, თამაშობაშიაც ხშირად წაეიღოდა ხოლმე თავის ამხანაგებით ნარიყალისკენ, პრწანისის ბაღებისკენ, მამადავითის მახლობლივ დროებას ატარებდნენ ხოლმე. იმას რომ ეცოცხლა შესანიშნი მოღვესე იქმნებოდაო. ბარათაშვილის დრო, როგორც ზემოთაც მოვიხსენეთ, არის ისეთი დრო, როდესაც ქართველ მოწინავე პირებმა თითმის შინათა და გარეთაც კი დასთმეს ქართულ ენაზე ლაპარაკი და მწერლობაც. პრ იფიქროთ, რომ მაშინდელ მთავრობას აეკრძალა მათთვის, მთავრობა პირიქით ეხმარებოდა კიდევ და 1852 წ. როცა ბ. შრისთავეა „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო, თიატრის და იმის სასარგებლოთ წელიწადში 7000 მანეთამდის დაუნიშნა, შემდეგ კი მოესპო. მთელი ამ საუკუნეს ნახევარზე მეტი ისე გავიდა, რომ ქართველ მოწინავე თავადის შვილებმა ერთი უბრალო ან-

ბანითაც არ ისახელეს ერთი უბრალო ანბანის გამოცემაც კი მართებლობას უხდებოდა ტვირთათა, ვიდრე ივ. ძერესელიძემ არ მოჰკიდა ხელი „ცისკრის“ განახლებას და ყველა საჭირო პატარა ბროშურების ბეჭედვას. მაგალითად: როგორც ანბანის, კალენდრის, ჟურნალის და პატარა ლექსების. ამ დროის თბილისში მყოფ სომხებში კი წიგნები წიგნებზე გამოდიოდა, გაზეთი და ამასთანავე თითქმის ყველა მეცნიერების შესახებ მდაბიურათ სჯიდნენ ხოლმე. არ დარჩა მეცნიერება, რომ მის შესახებ სომხურის მდაბიურის კილოთი არ განემარტათ, ამ დროის ქართველი მოწინავე პირნი კი მხოლოდ უზრუნველად ცხოვრებას უნდებოდნენ.

ბარათაშვილის ახლო მეგობარ პირებათ ვ. ორბელიანს ასახელებენ, ლევან მელიქოვს. ზრ. ორბელიანს. პ. მამაცაშვილს, ზრ. რჩეულოვს, (თამარ ბატონიშვილის დამწერი) პ. იოსელიანს, ალექს. შავჭავაძეს. ბიორგი მრისთავს და სხვათაც მრავალთ უმაღლესთ პირთა, რომლებთანაც მისელა მოსვლაც ჰქონია, განსაკუთრებით ალექსანდრე შავჭავაძესთან. ბამიგონია, რომ ბარათაშვილმა თავის პოემა „ბედი ქართლის“ აღ. შავჭავაძის სახლის ბანზე წაიკითხაო. მხლა რომ პარიჟის სასტუმროა.

პ. მამაცაშვილი სწერს, რომ ერთხელ კრება გვექონდა ბარათაშვილის სახლშიო, რადგანაც იმ დროს, საქართველოს ხერიანი ისტორია არ გვექონდა, ჩვენ განვიძრახეთ მისი დაწერა. გავიყავით რამდენიმე ნაწილათო. პ. იოსელიანისთვის ძრისტეს წინა დროების ისტორიის დაწერა მიუზღვიათ, სხვებსაც ასევე გაუზნაწილებიათ. მამაცაშვილი იმას კი არ საზღერავს, თუ ბარათაშვილმაც აიღო რამ საუკუნის ისტორიის დაწერა თუ არა. ამის შესახებ თ. ვ. ორბელიანსა ეკითხე, მაგრამ იმან ლაიარა, მე არ მახსოვსო, ჰკითხეთვით დამწერსო. ამ დროს შევიტყე კიდევ აი რა:

1852 წ. რომ ვ. მრისთავმა „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო. აწ დროს ნიკო ბარათაშვილის ნაწერები „ცისკრის“ რედაქციაში გარდაუციათ დასაბეჭდათ; ამ დროის „ცისკრის“ ზოგი ერთ წიგნებში დაბეჭდილია რამდენიმე ლექსი 1853 წლის ბოლოს კი, რაკი „ცისკარი“ დახურულა, ბარათაშვილის ლე-

ქსები და ლეზვეიცის ტრაგედია „Юлія тарентсіки“ ზრ. მრბელიანისთვის გარღუციათ. რამდენიმე ხნის შემდეგ, რაკი „ცისკრის“ განახლებაზე ლაპარაკი დაუწყევიათ ივ. ძერესელიძეს და აღ მრბელიანს მიუღია და ლეზვეიცის ტრაგედია კი საგინოვის პირველ მეუღლესთან ყოფილა დატოვებური. რამდენიმე ხნის შემდეგ აღ. მრბელიანს ზრ. მრბელიანისთვის დაუბრუნებია ბარათაშვილის ნაწერები და 1857 წ. როცა ძერესელიძემ „ცისკრის“ გამოცემა დაიწყო, მაშინ თითო თითო ლექსი ურთმევია, საკუთრივ ბარათაშვილის ხელთ ნაწერებიდან და „ცისკარში“ უბეჭდავს. ხელთ-ნაწერს-კი ისევ უბრუნებდა ზოლმე ბ. მრბელიანს. რადგანაც ამას სურვილი ჰქონდა, რომ ბარათაშვილს ხელთნაწერები დაეცვა.

1878 წ. თ. ბ. მრბელიანს მე ვსთხოვე, რომ იქნება ზარათაშვილის სურათი მოიძევათ სადმე, ჩვენ გვსურს, ლექსების გამოცემაში დაუბეჭდოთ მეთქი. მის სურათი მგონი იმის დას უნდა ჰქონდესო, ქართლში, მსნის ხეობაზეო. წერილს მივსწერო. ამაზე იმ დროის ვაზეთ „დროება“ შიაც დაესწერე და მიემართეთ შრავალთ თხოვნითა, რომ თუ ვისმეს აღმოუჩნდებოდა სურათი გამოეგზავნათ ჩვენთვის, მაგრამ არ საიღამ რა იქმნა და ზრ. მრბელიანსაც უარი მოსლოდა, რომ ჩვენ არა გვაქვსო.

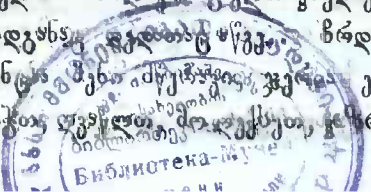
ა. მამაცაშვილი სწერს, რომ ბარათაშვილს ერთი პოემა ჰქონდაო, რომელსაც სახელად „ივერიელნი“ ერქოვო. ეს პოემა ბარათაშვილს ჩემთანაც წაუკითხავს რამდენჯერმეო. ამ პოემაში აღწერილია ქართველების მდგომარეობა მათე, მეთერთმეტე და მეთორმეტე საუკუნოებში. ამ პოემების შესახებ ჩვენ შემდეგი ვიცით:

1878 წ. თბილისში ვაიკიდა ბიორგი ჩიქოვანის მდიდარი ბიბლიოტეკა, ეს წიგნები იყიდეს იარმუკის მეწერიძლემა, ფუფობით. ეს წიგნები მეც ვნახე, საიღამაც ამოვარჩიე რამდენიმე ხელთ ნაწერი წიგნები და ვიყიდე, ეს ხელთ ნაწერი წიგნები ახლა წერა-კითხვის სამართველოს ეკუთვნის, რადგანაც ჩემი მრავალ-რიცხოვანი ხელთ ნაწერი წიგნების ბიბლიოტეკა მათ

დაუთმე. ამ ჩიკოვანის წიგნებში ძალიან ბევრი სიველ გუ-
 ჯრები იყო, მეთვრამეტე საუკუნის დოკუმენტები, ბორელოს
 პატრი ტულუკანთ ღვეითასაგან ნათარგმნი ოთხი პემფელის წიგ-
 ნი, მრავალიც სხვა ხელთ-ნაწერებია, ამას გარდა, რომში და-
 ბეჭდილი ქართული წიგნები და იმასთანავე მოხსენება პატრი
 ტულუკანთ ღვეითასი, თუ მან რა წვალებით არ დაარსა რომ-
 ში ქართული სტამბა 1751 წ. და თუ როგორის წვალებით არ
 სთარგმნიდა ლათინურიდან წიგნებსა და ბეჭდავდა ქართულათ. ამავე
 წიგნებში მე მოვიპოვე ბარათაშვილის ლექსები, თიბქმის ყველა
 ის ლექსები, რაც-კი დაბეჭდილნი არიან. ამავე ძველს წიგნებში
 ერთი ერთი ძველი რაღაც პოემა, რომელიც ,,ივერიელთა“ სა-
 ხელწოდებით იწყობოდა, მაგრამ ბოლოზე კი არ ჰქონდა მიწერი-
 ლი დამწერის სახელი, ეს პოემა 20 კაპ. მაძლია მეწერიმალემ,
 მაგრამ მე ფული აღარ მეყო და ვიღრე მეორედ ჩაეიტანდი და
 ვიყიდდი, იქ უკვე სხვას ეყიდნა. მაშინ არ ვიცოდი თუ ესი
 იყო ის პოემა, ან ის მაინც მცოდნიყო, რომ ბარათაში
 ლსაც დაუწერია ერთი ლექსი, სახელწოდებით ,,ივერიელნი“
 მაშინ, როგორ დაეკარგავედი მას, მაგრამ ეს მე არ ვიცოდი.
 მინ იცის, იქმნება ბარათაშვილისაც იყო, იქნება არა. ბარათა-
 შვილის ,,ქართლის ბედის“ მეორე გვერდზედ მიწერილი იყო
 ერთი პატარა ლექსი, საკუთრივ მ. ჩიკოვანის ხელით, რომელიც
 სიტყვით სიტყვა მომყავს აქვე შეუცდომლათ:

35179

„ბეჭდო ქართლისაგ, გვიმტკიცებ: ციფლისს მაჰმადისს-მამსკრელად;
 მუნ ცისას კართა განჯებულთ—აუღით... აღსაფხრობკვად.
 მკეთის ირავლის მსხეობას, სიბრძნით ქართველთვის მზრუნველად;
 სოლამონ მსკრულს, და სხუა გვამთ... ერთგულ მამულს მკობკვად.
 მშენიეწის შექობილად, მოგვითხრობ ჭაზრთა — გალობით,
 გალობა შენი, დაბლაღულს (?) გულს ჰბაღთავს, — შენის საღმობით; —
 გულთა მსილადი გულთ ჰსკვდავს, გულთ მსკეკრპლათ თანსმობით,
 რადგანა გულთაგ წყევს, ზრდილო. მსა ქარმქალობით. —
 ვინცა მკობი მსკრულს, კვრდა ეძღვნას მადლობა,
 ნაქთა ვაგულს, მადლობით, ქართლთის, უჩინს და უტნო ზრდილობს.

თუმცა მდებია — ქართული, — ქმეტობს აქ ზოგან თქმულზე;
გარსა უცსია, კარგია, — ამ გვარ მამული შეიღობა.”

თ. გ. ჩიქოვანი.

1843 წ. ქ. თფილისი. იქვე მიწერილი იყო შემდეგი:

„ლექი ესე „ბედი ქართლის“ ჯერეთ 1840 წ. მქონდა
გმდაწერილი და შემდგომ რა სრულიად გადაეწერე, მაშინ ჩემ
მიერ წარწერილი ლექსი ნიკ. ბარათაშვილზე აქვე ზედ დავსწერე“.

ის დრონი რომელიც იწყება ბარათაშვილის ასპარეზზე გა-
მოსვლით, ეს არის 1835 წლიდან 1845 წ., სასწავლებლიდან გა-
მოსვლის შემდეგ ბარათაშვილი 1844 წ. თითქმის ფეხ-უცვლელ-
ლათ იმყოფება საქართველოში. ბარათაშვილს, მართალია უმა-
ღლესი სწავლა არ მიუღია, მაგრამ იმ დროის ქართველ-ყმაწვი-
ლებში თითქმის პირველი ყოფილა. ამ ხნის განმავლობაში და
საქართველოში ყოფნის დროს, ბარათაშვილის უმთავრესი საგა-
ნი და სატრფიალო სიყვარული შესახებ ქართულ მწერლობაზე
ყოფილა. არსად ისე კრება არ გათავდებოდა თურმე, რომ იქ
ბარათაშვილს მშობლიურ მწერლობაზე ლაპარაკი არ ჩამოეგდო,
მწუხარებით არ განემარტა იმ დროის შესახებ და არა ეთქვა-
რა ეს მის წერილებიდანაც სჩანს. იმ შეუმჩნეველს დროში,
როდესაც ბარათაშვილი თავის „ობოლი სულივით“ იმყოფე-
ბოდა და ნაღვლით საესე დამწერდა თავის უთვისტომობასა და
მარტობას, ამ დროს მას ისეთი თანამედროვე მეგობარ მწე-
რლები ეხვეივნენ გარსა, რომელნიც განვითარებულნი იყვნენ
ათას ნაირს კუქმადრულ კილოიანს გემოვნებებში და ნათელი
ზღვის სიყვარულებში რკვრებდნენ. საკვირველია ქვეშარო-
ტათ, ის, თუ როგორ გამოიწურთა ბარათაშვილმა ის ნიჭი და
მიმართულება, რომლითაც ყოველი მისი ლექსის სტრიქონი
გამსჯეალულია. ამის დროის ქართველები კი ისეთ მდგომარეობაში
იყვნენ, რომ მათ ქეიფების მეტი სხვა არა მიაჩნდათ რა ამ ქვე-
ყანაზე. მე შევიტყუე რომ ბარათაშვილის დაახლოებულნი
მეგობრობა ქმონდა იმ დროის საქართველოში ყოფი პოლი-
შელ პროფესორებთან. ამ პროფესორები პალშელთა ამ

ბოხების გამო საქართველოში ჩემნენ გამოდგენილნი, რომელთა დამნაშაობის გამო მარშაის უნივერსიტეტიც დახურეს და ეს პროფესორებიც დამნაშავეთ იცნეს. იძახიან, რომ ამ პროფესორებს ხშირად უსადილნიათ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახლში და ხშირათაც უსაუბრიათ ხოლმე. ბარათაშვილიც დადიოდა ამ პროფესორებთან და მათისავე ჩაგონებით და არჩევით რუსულს წიგნებსაც კითხულობდაო. შექველია, რომ ბარათაშვილს ბელინსკის სტატიებიც შეხედებოდა წასაკითხავათ.

ბარათაშვილის ერთმა თანამედროვე პირთაგანმა, რომელიც მას კარგათ რცნობდა, განმარტა: რომ მე ზა ბარათაშვილი ერთად ვმსახურებდითო, ის ჩემს ხელ ქვეითად იყოფო, „სულ ი რასპრავაში“ ვმსახურებდითო. ეს სამართველო რომ ჰქციეს პალატად. Палата Уголов. Гражд. Суда) იქ იყო, შემდეგ ჰმისი 1844 წელსა ნიკოლოზ ბარათაშვილი ნახიჩევანში გაგზავნესო. ლაუმატა ამანვე — „ბარათაშვილი შესანიშნავი კაცი იყო, კარგი მოღატკე, მამისავე ცხარე კაცი იყო, მაგრამ კეთილობაც დიდჷ აქენდა“. ამ მოხუცმა მხოლოდ წელიწადებში ვერ მოიხონჷ ზა ვერ განსაზღერა. ამას გარდა ჩვენ არ ვიცით თუ ბარათაშვილი, როდის ზა ჩინის მქონეთ იყო. მრბ ალბატს ისკი მოხსენებულია, რომ „ბარათაშვილი 1843 წლის 6 ნოემბრიდამ კოლექციის სეკრეტარი და გუბერსკის სეკრეტარიო“. ეს მოხსენებულია იმ ოფიციალურს ცნობებში, სადაც ჩამოთელილია მამინდელთ სამოქალაქო ჩინოენიკთ დანიშენის შესახებ მართველობის უწყებაში. 1) აქედამ სჩანს, რომ გუბერსკის სეკრეტრობის ხგჯისხის დამტკიცება 1843 წ. ნოემბრის ექვსლდამ მიუღია.

ზოგი ერთთაგან გამოგონია, რომ ბარათაშვილმა აღრიდგანვე დაიწყო და შეუღდა ცოლის შერთვის საქმესო, ორი სამი წელიწადი სულ თავის შესაფერს ქალს ეძებდა, მაგრამ ხშირად ამორჩეულსაც სტოვებდაო, რადგანაც შინაური გარემოება ნეზს არ აძლევდაო, უკანასკნელს დროსკი, როდესაც მას ქვემო

ქვეყნებისაკენ გზავნიდნენ, მაშინ კი გარდასწყვიტა შერთვაეო, მაგრამ სხვა და სხვა უცაბედათ მოსულმა შემთხვევებმა იგი დააზრკოლეს და ამ ჯერათაც ასცდა ცოლის შერთვაო, ამ შემთხვევების შემდეგ კი, ცოტა ხანს რომ მაინც დარჩენილიყო საქართველოში, ის უეჭველათ შერთავდაო. ბარათაშვილის მამასაც ჰსურებია ძალიან, რომ თავისი შვილი ნიკოლოზი დაეგვირგინებინა.

როგორც ზემოთაც მოვიხსენეთ, ბარათაშვილი საქართველოში ყოფნის დროს, ერთობ გართული ყოფილა სხვა-და-სხვა საქმეებში, ამის მომეტებული საუკეთესო ლექსები სულ ამ ხნის განმავლობაშია დაწერილი. ზემოდ განვმარტეთ, რომ ბარათაშვილმა ერთობ ადრე დაიწყო ლექსების წერა, მაგირდობაშივე სწერდაო. მაგირდობის დროს დაწერილი ლექსები ჩვენ მხოლოდ ორი ლექსი გვაქვს, „ვარდი ბუღბუღზე“, რომელსაც 1834 წ. აწერია და „მეთევანს“ რომელსაც 1835 წ. უზის ბოლოზე. დანარჩენი ლექსები კი შემდეგ დროს ეკუთვნის. მამაცაშვილი სწერს, რომ ბარათაშვილი პირველად არაშიყულ ლექსებს სწერდაო. ამ გვარი არაშიყული ლექსების მაგალითად ნიკოლაძემაც განმარტა ვახუშტის „ვესტნიკში“ რომ ბარათაშვილიც პირველად თვისავე მამაცაშვიტ კვალს გაჰყვა და ვარდებსა და ბუღბუღზე დაიწყო წერაო, მაგრამ შემდეგ სულ სხვა გზას დაადგა და მისი პოემის „ქართლის ბედის“ გამოჩენით კი არამც თუ მარტო ბარათაშვილი, არამედ მთელი მწერლების მიმართულებაც შეიცვალაო. მწერლების მიმართლების შეცვლაზე ჩვენ არას ვიტყვი, რადგანაც არავიციოთრა და იმის შესახებ-კი კეშმარიტი უნდა იყოს, რომ ბარათაშვილიც დასწერდა რაღე არაშიყულ ლექსებს, რადგანაც ის თვითონაც არაშიყი ყოფილა და მასშივე დაბადებულ აღზრდილი.

ბარათაშვილის თანამედროვე პირთ გარდმოცემით და დამტკიცებით ნიკოლოზ ბარათაშვილი ოფილისიდან ნახჩევანში გადუყვანიათ 1844 წ. ნახჩევანის სამაზრო უფროსის თანაშემწედ. წასვლის ვამს ბარათაშვილს გული მეტად მეტად ეთანადრებოდა თურმე,

იგი მწუხარებით განმარტავდა: რომ ჩვენს ტურთვ საქართველოს მხარეს უნდა მოვშორდე და წავიდე იქით, სადაც, არც გული მემელტვის და არც სულიო. წასვლის წინა დღეებში ორ სამს აღაგავს სადილებიც გაუმართავს და ყველა თავის მეგობრებზე მიუწვევია. გამიგია, რომ ნიკოლოზი მეტის მეტათ ნაღვლობდაო, რომ იმას ქვემო ქვეყნებისკენ ამწესებდნო. ამის გამო მე ეკითხე ზოგი ერთებს, თუ კი არ უნდოდა იქით წასვლა, განა უფრო არ შეეძლო, რომ გაეცხადებინა მეთქი.

ზოგი ერთებმა მითხრეს, რომ უფროს თქმა არაიის შეეძლოეო, საითაც დაგვნიშნავდნენ, იქითვე უნდა წავსულიყავითო. ყველა ჩვენგანი მხოლოდ თფილისში დარჩენას ნატრობდაო, ამიტომ მრავალი მიგდებულნი კუბხეები-კი უთებოდა ისე, რომ იქ არსად ერთი განათლებული პირიც არ მსახურებდაო. მართველობას კი ყოველთვის სურდა, რომ ყოველს მხარეში თითო, ან ორ ორი განათლებული პირები ჰყოლიყოო და მით რამე სარგებლობა მოეტანათო. მაგრამ განათლებულნი კი ყოველთვის ერთდებოდნენ ხოლმე, განსაკუთრებით მდიდარი თავადის შვილები, რომელთაც ქვეს ჰქონდათ და კაკალიც. ნიკოლოზ ბარათაშვილი ნახცივანში მხოლოდ ერთ წელიწადს დარჩენილა. ერთი წლის შემდეგ 1845 წ. იმავე თანამდებობით გადაიყვანეს ქ. ბანჯაში (ელისავეტაპოლი). ნიკოლოზ ბარათაშვილს ერთობ სწყინდა ეს გადაყვანა და გამოჟვანა: ამ დროს ნიკოლოზ ბარათაშვილი ერთობ ეხმარებოდა თავის სახლობასა და თავის ჯამაგირის ნახევარზე მეტს შინ უკზავნიდა, საკუთრივ თავის ხელით. ბანჯაში მყოფ ბარათაშვილს დაახლოებებითი მიწერა მოწერა ჰქონია ბრ. მრბელიანთანა. ბარათაშვილი მრბელიანს წერილებით სთხოვდა და ეხვეწებოდა, რომ ეგებო საქართველოში რამე ადგილი მიმოეწო და გადმომიყვანონ მანდეთო; ბრ. მრბელიანი იმედებს აძლევდა და ჰპირდებოდა, რომ მოგახერხებო, ცოტა მუროთმინე, გიშოვნი და გადმოგიყვანთ აქეთო. ამის შესახებ უტყვევო განმარტა ერთმა მოხუცმა და ესევე გარდმომცა-მ. რაფ. მრისთავემა. ამ დროს ბარათაშვილი ერთობ იტანჯებოდა თურმე, ერთობ დარდობდა

და ყოველ დღე მოუთმენებლათ ელოდა იმას, რომ ჰპი დღეს გადამიყვანენ და ჰპი ხეალო, მაგრამ დანაღვლიანებულს პოეტს გადმოყვანის ამბავი კი აზსაიღამ ესმოდა და მცირე ხნის განმავლობის შემდეგ ნაღვლით გამსჭვალული ავად გამხდარა და სამუდამოთაჲ გამოსალმებია თავის საყვარელს იმ მშობლიურს მხარეს, სადაც აშუკი ბუღბუღების შემამკობელი მელექსეტიები საესე იყო.

III.

ამ გამოჩენილის დაობლათ მომკვდარი პირის სიკვდილის წელი ერთობ არეულია ჩვენში. შამაცაშვილი მოგვითხრობს, რომ ნიკ. ბარათაშვილი 1847 წლის 21 აგვისტოს გარდაიცვალაო, ეს განმარტავს, რომ ბარათაშვილი ზაფხულის სიციხიანის ვფათყოფობისაგან გახდა ავად და ამ სენმა თანაჲ გადაიტანაო. უნდა განემარტათ, რომ შამაცაშვილის ამ გვარს შენიშვნაზე ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიკვდილის შესახებ, ზოგერთებმა ეჭვი აღიზრეს და სხვათა შორის ბ. პეტრე შმიკაშვილმა პატარა შენიშვნაც დაბეჭდა გაზეთ „დროება“-ში და განმარტა შემდეგ: „პატარის პ. შამაცაშვილის ნაწერით ერთს მიწევს მაძლევს პატარა შენიშვნა გაუყუეთო მისგან მოხსენებას, რომელიც შეეხება ნიკოლოზ ბარათაშვილის გარდაცვალების ქამს. მოხსენებულთა წერილში, რომ პოეტი გარდაიცვალა 1847 წ. აგვისტოს 21 ს. ერთი წერილი ვიცი ბარათაშვილის გულითა დის მეგობრისა, რომელიც დასტირის პოეტის დაკარგვას, ეს წიგნი დაწერილია 1846 წ. 19 იანვარს. შიგ წიგნში არა არის მოხსენებული როდის, რომელს თვეში გარდაიცვალა, მაგრამ ცხადია, რომ პოეტი ან ამ 1846 წ. დასაწყისში გარდაცვლილიყო, ან 1845 წ. დაძლევს.“

ამ შენიშვნის შემდეგ „დროება“-შივე დაიბეჭდა წერილი შამაცაშვილისა, რომელშიაც მოიხსენიებს, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიკვდილის შესახებ ზოგნი 1846 წ. იძახდნენ, ზოგნი 1847 წელსა ეს ცნობები უფრო ნიკოლოზ ბარათაშვილის

ახლო ნათესავებსაც უთქომთ მისთვის. შემდეგ ამის მამაცაშვილს მიუმართავს განჯის მღვდლის და მახრის უფროსისათვის და უთხოვნია, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის საფლავის ქვის ზედ წარწერა მოეძებნათ, გადმოეწერათ და გამოეგზავნათ მისთვის; მამაცაშვილს მათგან მიუღია შემდეგი, რომელიც სიფთხილით მოგვყავს.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი დასაფლავებულია სამხრეთით ეკლესიის ახლო ხუთ არშინზე. საღაც ბარათაშვილი არის დასაფლავებული იქ ყოფილს უწინ საზოგადო სასაფლაო, რომელიც შემდეგ ბაღათ გადუყუთებიათ, ზოგი ერთა საფლავის ქვები გადუყუთებიათ, ზოგი საფლავის ქვებს ძირს დაუწევიან და მიწა წაუყრიან, ზოგი ქვები კი ამოუყრიან საფლავიდან, ის ქვაც აღარა სჩანს თურმე, რომელიც ეკუთვნოდა ჩვენის უნიკიერესის პოეტის გულს. მხოლოდ რომელს ქვებშიაც ყოფილა ჩასმული მარმარილოს ფიციტები ზედ წარწერით, ესე ფიციტები ამოულიათ და შეუწახვეთ ეკლესიაში. ამ ფიციტებში უპოვნიათ ერთი მარმარილოს ფიციტი, რომელზედაც რუსულათ სწერია:

„Здѣсь лежитъ прахъ Грузинскаго князя губернскаго секретаря Николая Мелитоновича Баратова, скончавшагося во цвѣтъ лѣтъ на 29 году, 9-го октября 1845 года“

ამ წარწერის შემდეგ, მამაცაშვილი თავის პირველს მოხსენებულს რიცხვს 1847 წ. 21 აგვისტოს აუქმებს და უეჭოდ ერწმუნება უკრაძ ამ ქვის წარწერას. შემდეგ დარწმუნებით უმატებს, რომ სწორეთ 9 ოქტომბერს გარდაიცვლებოდა, რადგანაც მისი საფლავის ქვის წარწერა ასე უჩვენებსო. ჩვენ მეტი გზა არ გვქონდა ეერწმუნეთ ამას, მაგრამ ბარათაშვილის ერთი წერილის სიტყვით კი ეს 1845 წ. ოქტომბრის ცხრაც უქმდება და ცოტა არ იყოს უფრო პეტრე შმიკაშვილის მოსახრება მართლდება, რომელიც ზემოთ მოვიყვანეთ. იმ წერილით, რომლითაც უქმდება ბარათაშვილის საფლავის ქვის ზედ წარწერა, ეს არის ბარათაშვილის საკუთარი ხელთ ნაწერი წერილი, რომელსაც ბოლოზე 1845 წ. 9 დეკემბერი აქვს მიწერილი. ეს წერილი

საკუთარის ბარათაშვილის ხელთ - ნაწერიდამ გადმოუბეჭდიათ 1873 წ. ჟურ. „კრებულის“ წიგნებში. ამ ორს ერთმანეთ მინაგვარს ცნობებში რომელი უნდა იყოს მართალი? ამისი ჩვენ არაფერი ვიცით და იმედია, რომ ამას შემდეგ მაინც გარკვევენ. ჩვენ არ ვიცით, იქნება „კრებულის“ რედაქციაში მოხდა რამე შეცდომა და ოკტომბრის მაგიერ დეკემბერი იხმარეს, მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ „კრებულის“ რედაქციას კი არა და უფრო ბარათაშვილის საფლავის ქვის დადების დროს უნდა მომხდარიყოს, რადგანაც ბარათაშვილის, სიკვდილის შემდეგ ვინ იცის როდის დაადგეს ქვა და ან როგორის სისწორით დაიცვეს მისი სიკვდილის რიცხვნი. იმ დროს, ოფილისიდან მისვლა მოსვლა ისეთი ძნელი იყო ბანჯისკენ, ისეთი სიშორე, შიშინაობა, რომ აქედამ წამსვლელს ნათესავები რომ გამოეთხოვებოდნენ ხოლმე ეტყოდნენ, რომ ვინ იცის ვნახავთ კიდე ერთმანეთს თუ არა? მაშინ არც ასეთი ფოსტის გზები იყო და იქნება ამგვარის დაბრკოლებების მეოხებით როდის დაადგეს ქვა და ისიც ვინ იცის რა წვადებით და ვაი ვავლახით არა. ძალიანც შესაძლებელია, რომ უფრო ამ დროს არ მოსვლიყოთ შეცდომა. ზოგი ერთის მოხუცებულთაგან გამიგია, რომ ბარათაშვილის სიკვდილს მათს სახლობას რამდენიმე ხანს უმაღლავდნენო, ამ დამალვაში რამდენიმე თვე გასულა და ბოლოს კი რაკი საქმე გაჭირვებულა, მაშინ კი გაუმჟღავნებიათ. იქნება, ან ამ დამალვა და შემდეგ გამჟღავნებაში რა არეგ დარევა არ მოხდა. იმედია, რომ ამას ყურადღებას მიაპყრობენ განსაკუთრებით ის პირნი, რომელნიც ბარათაშვილს გვერდში უდგნენ და ეხლა მაინც ახსნიან, თორემ თუ დღეს არა შემდეგ სულ ვეღარა იქმნება-რა.

ამაზე მეტი ბედა ლობა და უხეირობაღა იქმნება ქართველ მწერლებისა! არა რა ზევრი ამისთანა მწერლები ჩვენ გვეყვანდნენ იმ დროში, რომ ამ ერთათ ერთი კაცის გარდაცვალების რიცხვიც არ ვიცოდეთ? არა ეს ამათი საქმე არ არის. ამათი ხელობა მარტო ერთმანეთის დაცინვაა, მასხარათ აღება, ერთმანეთის დამცირება, რომ ეს ილია აკაკის სჯობიაო და ღიმიტრი

თავ-დადებული **მორნიკე** ერისთავსაო. ბეთანიის კითხვებით ყმაწვილ კაცების გაბრიყვება, რაის მეოხებით მოსკოვის ქართველ სტუდენტებმაც კი „დროების“ რედაქციას ფული გამოუგზავნეს: რომ ბეთანოს მოახმარეთო. პატივი და ღირება მოსკოვის ქართველ მძლე სტუდენტებს.

მძრა ამდენი სუფილუტობა, ამდენი საღიღების გამართვა, იქ კუჭ-მძღარით ქეიფი და საქართველოს ციხე, კოშკით, კედლებითა გამო საღღეგრძელოების სმა, რომლითაც არც საქართველს და არც ქართულს მწერლობას არა ემატებარა და მხოლოდ ესენი კი დასტებებიან ათას ნაირ-ტყბილ საქმელებით და განსაწყურებით შაპანსკი, პორტერ, შარტრეზბით, მაგრამ რა სთქვას კაცმა იქ, სადაც პისარევის მაღალ ჰაზროვან შენიშენებს ერთ „მუხამბაზზე“ და ჭიდავობაზე გასცვლიან და ანუ სადაც პისარევის ჰაზრების მიმღევართაც მასხარათ აიღებენ, რომ ესენი ქართულ მუხამბაზებში, და ძველთა მუხანათ გმირებთა შემამკობელს ლექსებში პისარევის ერთ სტრიქონსაც არ მისცემენო. რაისა მაგალითად „დროებაშიც“ წარმოსთქვეს შემდეგი: მერე მიქტორ ჭუგოს და ჭუშკინის მუსიკით რომ დაიტბონ სმენა, პისარევს გენიოსი ვიღამ უწოდოს, ცაში ვიღამ აიყვანოს, ტაში ვიღამ დაუკრას იმათ, ვინც წყვილ წალას შექსპირს ამჯობინებენ, მერე „გეფხის ტყაოსანს“ არაკი ვიღამ უწოდოს, საკუთარი წასრული ერთი საუკუნე სიბნელედ და უდაბნოდ ვინ აღვიაროს. არა, რა ჩვენი საქმეა ამაზე ლაპარაკი, არა, ვინ ბრძანდება ეს ყამ-ვაჰა ცლობიკოსი და ცრუ პატრიოტი, რომ პისარევზე ჯლიყვნებს სირცხვილია ჭეშმარიტად! მაგრამ სად! მალე თვით მარკსის „კაპიტალსაც“ დაარღვევენ ეს მახუშტ მახტენგები და ამათისავე და მშალი და ზღაპრული ისტორიებით გამოტენილები... ძმარა.

მატონებო, თქვენ რომ ესტეტიკა გაგზდენიათ საქმეთ და ჭუშკინის მუსიკით გინდათ დაიტბოთ სმენა, ახლა რატომ იმას კი არ იკითხავთ, თუ სხვებსაც ემუსიკებათ თუ არა, სხვებსაც ემღერებათ თუ არა? თქვენ რომ დამაშობთ და მღერობთ, სხვებს

იქმნება არა აქეთ რა საამისო. საკვირველია თქვენმა მზემ! პისარევს ტაშს უკრავენო, მაშ ვის დაუკრან, თქვენა, ქართველ მწერლებს? მამრე ვის? გვიჩვენეთ ის მწერლები, ვინც ღირსნი იყვნენ ამისო და იმათ ტაშს კი არა და სულ მაღალ სათნობიანის ღირსებით შეეგმოსაეთ. მაშ ვის დაუკრან? „ხმა ცოდვილის“ წინა-სიტყვაობის დამწერს, რომელიც ბრძანებს, რომ „ხმა ცოდვილი“ ისეთი კაპიტალური წიგნია, რომ ამას ყოველი ქართველი უბით უნდა ატარებდესო, რადგანაც ამით განმტკიცდება ზნეობაო. (საწყალი), ანუ იმ გოდორიას, რომელმაც უსლარი ღეჭა, ღეჭა, „დროების“ მოწინავე სტატიებით კინალამ განსაკუთრებით დამძალებული მიმართულება დაჰბადა და ანუ იმ ვაჭბატონებს, რომელნიც ძირიეესკისაგან არაფრით განიჩივეიან. პეტრუს? დრო შეიცვალა, სხვაზე იფიქრეთ ახლა.

ქართველი ყმაწვილ კაცები პისარევზე საუბრობენო! მაშ რაზე ისაუბრონ, რასტის გუშებზე, გაფებზე და უმიმართულებო. ესტეტოკაზე? აზოროს ღმერთმა ეს. თუკი ეს მართლაც ასეა და პისარევზე საუბრობენ, მაშ ზოგი ერთებს ასრულებიათ თავიანთი გულის წადილი და იმათ შეხედულობაც სულ შემცდარი ყოფილა, რადგანაც იმათ ერთგვანს თქვენის ნაწერების. მეოხებით ქართველნი მკითხველნიც თქვენისთანავე ჰკონია... რაზედაც მწუხარებით სთქვა; — „ქართული მწერლობა დაიღუბა, გაქრა და წაეიდაო“, თქვენ რომ საუბრობთ ამაზე, არა რა გამოდის აქედამ? რას აკეთებთ და ან რა გააკეთეთ საიმისო, რომ თქვენც ნაშრომ ნაწებ რეკი პისარევის მწერლობას აქარბებდეს? თქვენ, როგორცა სხანს ისა გნებამთ, რომ ქართველი ახალ გაზდები პისარევს კი არ ვითხოვლობდენ, არამედ ქართულს ძველს წიგნებსა. არა, რა ნახეთ იმ ძველ წიგნებში ისეთი შესანიშნავი, რომ მასზე ლაპარაკით ქვეყანას მოაბეზრეთ? მახუშტის ისტორია, ვითომ ლუიბლანის ისტორია გვექანია, ვისრამიანი, ქილილა და მანა, კალე მასობა და სხვანი? ვითომც მეროპიის მოაზრეთა გონებითი ნაწარმოებნი გვექანია. დრო იყო, როცა ძველ წიგნებს მნიშვნელობა ჰქონდა, დღეს ის ჩვენთვის გროშათ არა ღირს. ჩვენ

გენრდა გონებით მოძრაობა და არა წასრულში ფრენა და კენესა ტირილი. მგონი დროა, რომ ამ სიმკვიდრეზე ქადაგებას ბოლო მოეღოს და სხვა რამ განცხოვლდეს, მგონი კმარა, რომ, დღეს მაინც აუქციონ გზა და კვლავ იმ მიმართულებასა და წარსულსა, რომელიც ხშირად ბარბაროს მტალფარების მოხებათ გეხდით და მთელს საუკეთესო ქართულთ ქალ-ვაჟთაც თავიანთ მსხვერპლად იწირავდნენ და ანუ რომელიც ხშირად ჰტოუბოდა ხოლმე მთელს გლეხკაცობას, მთელს ეროვნებას.

ამ დალოცვილებს შინც შესანიშნვი კაცები ყოლიათ, იმაზე კი ხმას არ იღებენ, იმაზე სიტყვასაც არ სძრავენ და სძვევლითა ქადაგებით და მასზე კენესა ტირილით კი მთელი მწერლობა გააესეს. არა რა ჩვენი საქმეა იმისთანა რამეებზე. ბაასი, რაზედაც ტვინი არ მიგვიწვდება. ჩვენ ჩვენის პოეტის გარდაცვალების წელიც არ ვიცით და ეს მხურვალე მამულის შეილება კი პისარეზე ბაასობენ და მსხარათ იღებენ, პატივი და დიდება! ზოგი ერთნი იმასაც გაიძნინან, რომ ახალ გაზღები მთლათ ჩვენს წასრულს და ისტორიას ჰგმობდნო, ვინ სთქვა ეს და ვი იქმნება იმისთანა გიჟი, რომ ერთიცა და მეორეც უარი ჰყოს, მაგრამ არც ის ვარა, რომ სთქვენსავე გააღმერთონ და ყველაფერი კარგათ მიიღონ. შმაწვილ კაცებს გული ეწვისთ იმაზე, რომ დღევანდელი ქართული მწერლობა ისეთი პირების ხელშია ჩაფარდნილი, რაისა გამო იგი თავის დღეში წინ ვერ წაიწევს. **თხუთმეტი წლის წინეთ ქართული მწერლობა ბევრათ მალლა იდგა, ვინემც დღეს. ამ გვარი შედეგი ძალიან სამწუხაროა, რომ ამ მდიდარ ნადავს მოჰყვებ რაზედაც ნიკოლაძე და ტურცელოძე მწერლობდნენ. ან ამ შენიშვნებს არ ადგილი აქვს ბართააშვილის აღწერაში, მაგრამ რა ვყოთ, სხვა საშუალება რომ არა გვაქვს-რბ.**

ქართული ყურნალ გაზეთები მართო იმ პირთა ნაწერების თვის არის, ვინც ჰაზრსა და მემართულებას აბლაბუდასავებ სცელიან და ყოველივე ძველს აღმერთებენ. ამისთანა საქმე და ჩვეულებანი ჩვენს ხელობას არ შეადგენენ, ამიტომ ჩვენს საშუალებათაც ში გვარდ ზომები გვაქვს მძღებული. აგერ ორმოცი

წელიწადი გადის მას შემდეგ რაც ბარათაშვილი გარდაიცვალა და დღევანდლამდის ქართველ მწერლებმა თითქმის საჭიროთ არ ნახეს, რომ ამ შესანიშნავს კაცზე დაეწერათ რამე და ამავე დროს ათას ნაირს უხეირო რამეების წებჭედით კი ქვეყანა მოაბეზრეს.

ჩვენის ჩინებული პოეტის ბედს ისეთი შავი ღრუბლები ახვევია გარს, რომ დღეს მის საფლავის ადგილიც აღარ სჩანს. თუ სად არის დასაფლავებულად. ბანჯაში მყოფს ერთ მოხუცებულს პირს, მომსწრეს ბარათაშვილის, უთქვამს, რომ ბარათაშვილი ეხლა იმითი იცნობება, რომ მასზე ამოსულა დიდო, მაღალი და მშვენიერი კიპაროსის ხე რომელიც ყოველთვის მწვანეა ზაფხულ ზამთარშიო. ასე რომ დღესაც სისწორით არ ვიცით ბარათაშვილის შესახებ თუ როდის დაიბადა და ან როდის გარდაიცვალა, როგორც დაბადების რიცხვში, ისევე გარდაცვალებას წლის სათვალავში რამდენ რამდენიმე თვეები თამაშობს.

მრავალთაგან გამიგია, ბარათაშვილი ლექსს რომ დასწერდა იმას მაშინათვე თავის ჰიდა მრ. მრბელიანს უჩვენებდაო, წაუკითხავდა და შემდეგ ჰკითხავდა: მოგწონს თუ არა? გრიგოლს რომ დაეწუნა, ბარათაშვილი მაშინათვე დახვედაო. პატრავობის დროსაც და შემდეგაც ნიკოლოზი მოურიდებლივ უკითხავდა ლექსებს და მათ შესახებაც გამოჰკითხავდა ხოლმე. ჩვენის ზოგიერთის ჰაზრების დასამტკიცებლათ, ვუნდა განემარტოთ, რომ აღრინდელი ქართველები ისე იყვნენ გატაცებულნი ათასნაირ ქეთვებისაგან და მუქთა შრომით, რომ მათი ვერა ღონის ძიებით ვერ იცნეს იმისთანა მწერალი კაცი, როგორც ბარათაშვილი იყო. მე არ ძალ მიძს გამოვხატო ისე. იმათი ფანტიობთ, გონებით სიმკვიდრე და უხეირობა როგორც რიგია. ეჭვი არ უნდა, რადგანაც ბარათაშვილის ოხრათ სიკვდილი, მისი საფლავის დაკარგვა, მისი ლექსების დახვეა, დაფხრეწა, დაწნევა და ნიკოლოზის სახელის სრულიად მივიწყება, ყველა ესენი ცხადათ მოწმობენ მაშინდელს ქართველს მაღალს საზავადობაზე. არა მგონია, რომ რომელიმე ხალხში ისე

ოხრათ ყოფილი მომკლარიყოს და სრულიად დაკარგულიყოს უცნობლად ვინმე, როგორც ბარათაშვილი მომკლარა და დაკარგულა. ღიღბა, სახელი და პატივი მაშინდელს ქართველობას!

ჩვენ ზემოთ დაგვაფიწყდა რომ მოგვეხსენებინა შემდეგი:

სკოლაში ყოფნის დროს ბარათაშვილზე ერთობ დიდი გავლენა ჰქონია ღვათ მახაბელს. ეს ღვათ მახაბელი იყო მის მასწავლებლათყო. ამ ღვათ მახაბელს ლექსებიც უწერია, ამის ლექსებიდამ ერთი მშვენიერი ლექსი „ჩოგურშია“ დბეჭდილი სახელდობრ „კალამი“ და მეორე „ცისკარში“ სახელდობრ „ვარდი“. ამ ღვათ მახაბელთან ხშირად დადიოდა ნიკოლოზი და თავის ლექსებსაც უკითხამდა ხოლმეო, ამავე დროს დიდი გავლენა ჰქონია სოლომან ლოდაეცს, მაშინდელი ქართული გაზეთის რედაქტორს და ამავე გიმნაზიის მასწავლებელს, ყველაზე უმეტესად ეს შეცადინებდა, რომ ქართველ ყმაწვილებს ვერო-პიუღი სწავლა ხეირიანათ მიეღოთო. ს. ლოდაეცს უნივერსიტეტის სწავლა ჰქონდა მიღებული. ამის ამბავს თავის დროს მიუბრუნდებით.

აქვე უნდა გავიხსენოთ ერთი საყურადღებო ამბავი, რომელიც უეჭველია უყურადღებოთ არ დარჩება. ჩვენგან გულით პატივცემულ ბ. იონა შეუნარგიამ ბიორგი ერისთავის ცხოვრებაში. ნ. ბარათაშვილი თითქმის ალექს. ჭავჭავაძეს, ბრ. მრბელიანს და ბ. პრისთავს შეადარა, მის ყოველ სტრიქონში ამკრათ გამოისჭვრიტება ესა ჩვენ გაეახსენებთ ბ. შეუნარგიას, რომ ბარათაშვილის მგზავს ტყუილათ ეძებს მის თანამედროვე პირებში; იმის გვერდით, ვერც ჭავჭავაძეებს, ვერც პრისთავი და ვერც მრბელიანები თავის დღეში ადგილს ვერ დაიკავებენ. ასევე უმართებულოთ მოიქცნენ ერთხელ „ივერია“-ში, როდესაც ნ. ბარათაშვილს გვერდით ამოუყენეს და თითქმის შეადარეს კიდევცა ბებლია-სარაიას მთარგმნელი და რამდენიმე ვერაიანი ლექსის დამწერი მძნ. თუმანიშვილი.

აქ საკიროთ ვრაცხო, რამდენიმე სიტყვით მოვიხსენოთ

ისიც, თუ ბარათაშვილი ზა სახიერებს და ტანადობისა იყო, რომლის ტანადობისა და სახის მსგავსების შესახებ დღესაც ახსოვთ მრავალთა. ნიკოლოზ ბარათაშვილი მოთეთრო სახის კაცი ყოფილა, სახით გრძელი, შორიდან მარილიანი შესახედი, ახლოდან კი დაჭყანული. შავი თვალებით, წაბლის თერის თმით, ტანით შუათანა, საშუალოს სისქისა. ტანზე ევროპიულათ სცმია, გველი შავი სერთუკი, დიდი და სქელი პალიტო, შავი მაგუდის ჩინოენიკურ ქუდი, ხანდისხან ჩალის ქუდსაც იხურავდა. მუდს ყოველთვის ერთნაირს ხმარობდაო. ეკლესიაშიაც ჰქეარებია სიარული და ხშირათაც ეზიარებოდა ხოლმე, მომეტებულად ანჩხატის და ყაფლანიანთ ეკლესიებში დადიოდაო.

1851 წ. ბარათაშვილის სახელს სახსენებლათაც არ ახსენებდნენ, მხოლოდ 1852 წ. კი ბ. პრიკთაემა ლექსი დაბეჭდა „ცისკარში“ ბარათაშვილის გარდაცვალებაზე, სადაც ის სტირს ახალგაზდა პოეტის დაკარგვას, და ამას შემდეგ დი. შიფიანმა მოიხსენა მაშინდელს „კავკაზის“ ნომრებში, და ამავე დროს მ. თუმანიშვილმაცა თავის „კავკაზის“ ორს თეფლიტონში. დი. შიფიანმა და თუმანიშვილმა ბარათაშვილი ახალ პოეტათ აღიარეს. 1857 წ. შემდეგიდამ კი ცოტათი დაუწყეს მას ყურადღებას მიპყრობა და 1858 წ. კი მიხედნენ მის მნიშვნელობას, რადგანაც მისი პოემა „ბედი ქართლის“ 1858 წ. „ცისკარის“ ნომერში დაიბეჭდა. არც შემდეგ დასტოვა ამ ჟურნალის რედაქტორმა უყურადღებოთ და მრავალჯერ ნატყროთ ეძებდა და ბეჭდავდა. ბარათაშვილის ლექსებს. „ცისკარს“ გარდა შემდეგ იბეჭდებოდა კიდევ 1863 წ. „საქართველოს მოაზრებში“ 1873 წ. „ქრებულში“ და ამ უკანასკნელს ჟამს 1882 წ. „ივერიაში“ — ხუთი ლექსი, რომელნიც მეუღწრგიამ აღმოაჩინა ალ. შავჭავჭავაძის ქალის ქალაღებში.

ბარათაშვილის ლექსების ბეჭედა მართალია 1852 წ. იწყებდა, მაგრამ 1875 წლამდის მისი ლექსების კრება ცალკე არავის ენახა გამოცემული. ბოლოს, ძლიერს რეკორტ იქმნახსენებულს წელიწადს კი ბარათაშვილის ლექსები გამოსცეს ცალკე წიგნათ.

ზამოცემაში შეიტანეს ყველა ის ლექსები, რაკვი მოპოვებულ იყვნენ მინამდის და დაბეჭდილნი სხვა და სხვა ჟურნალებში, გარდა ერთის ლექსისა, სახელდობრ „ლაშქრობა ქართველთა კავკასზე“ ეს ლექსი პირველად 1858 წ. „ცისკარში“ დაიბეჭდა, ამავე წომერში და ამავე ლექსთან დაბეჭდილია ორი კიდევ სხვა ლექსი, ყველა ამ ლექსებს სათითაგოთ მოწერილი აქვს ბოლოზე „ქნ. ნიკოლოზ ბარათაშვილი“. ამ წომრიდამ ორი ლექსი კი-გადამოუბეჭდილად და მესამე „ლაშქრობა ქართველთა კავკასზე“ კი დაფუტოვებიათ. ამის შესახებ მე შევითყე, რომ ვითომც ეს ლექსი ბარათაშვილის არ არისო. მაგრამ ვინც კი წაიკითხეს ყველამ სთქვეს პირ უთენელად, რომ სწორეთ ბარათაშვილის უნდა იყოსო. თუ არა და მის სრულს სახელსა და გვარს რაღას უზნამთო. ამის შესახებ მე ვკითხე „ცისკრის“ ჩედაკტორს ივ. პერესელიძეს. მან მითხრა, რომ ეს ლექსი მე საკუთარის ბარათაშვილს ხელთნაწერიდამ გადმოგებედეო, რომელი ხელთნაწერიც კუთვნილედისამებრ ისეე მ. შრ. მრბელიანს დაუბრუნეო. ამ გვარი შენიშნების შემდეგ არ ვიცით რა ესთქვათ ამ ლექსის შესახებ. ამას გარდა, წინანდელს გამოცემაში არ გადმობეჭდეს იმ სათაურებით ყველა ის ლექსები, რა საფაურებითაც თვით პოეტს დაუტოვებია. მაგალითად 1858 წ. „ცისკარში“ დაბეჭდილს ერთ ლექს სათაურათ აწერია „გალობა სიტურჯისა“ ცალკე გამოცემაში კი სამი ჯვარი უზის! როგორც ეს ლექსი ისევე სხვაც ბევრია ასე სათაურ შეცვლილები. მეორე გამოცემა 1879 წ. იქმნა ბ. ხარკვიანისაგან. გამოცემა პირველ გამოცემიდან გადმოიბეჭდა რაისა გამო. იმვე დროის „ოზბორშიაც“ შენიშნეს. ამავე შენიშვნაშია სამაგალითოდ რუსულათ გადათარგმნილი ლექსიც დაიბეჭდა მადლი შენს გამჩენსა. დარგმანდა რაფ. შრიათაფს ეკუთვნის.

ჩვენის სასიქადულოჲ პოეტის ცნობების წერას რომ შეუდექი, მე გამჩნსენ და რუსეთის გამოცემლების საქმეები, რა მათგან შეკრებილი შიგრაფიული ცნობანი რუსის მწერლების შესახებ რაისა გამო. რუსის ორმა საუკეთესო ჟურნალთ „სოფრემენიკმა“ და „რუსკი სლოვომა“ თავიანთ თანამშრომლებითურთ

ერცულად ისაუბრეს და განმარტეს: თუ რომელიმე მწერლის ბიოგრაფიის შემდგენმა როგორ უნდა დასწეროს; ესენი თხოულობდნენ, რომ ჩვენთვის ის კი არ არის საჭირო, თუ მწერალმა ანუ პოეტმა რა დღეს რა გააკეთა, სად შეექცა სადილს, სად იქეიფა, ვის ეტრფოდა და ანუ ვისთვის მოიკლა ღუელში თავიო, ჩვენთვის საჭიროა მის ღროის ხალხის ცხოვრება და პოეტის შეხედულება იმაზეო. ეს ითქვა და ესევე განიმეორეს შემდეგ ღროის უნიჭიერესთ მწერლებმაცა, რომელთა კალამმა ერთობ დიდი ყურადღება მიიპყრო. ჩვენში კი ჯერ-ჯემ გვარად არა გარიყრაყებულა რა და, ვიღრე ესე იქმნება, მინამდის კი ჩვენთ ესტეტიკოსთ მუხამბაზებით დამწერთ ცხოვრებანი კი სულ სხვანაირათ აღიწერებიან და სულ სხვა ცნობებით გაიტენება.

ჭეშმარიტად, მეც ასევე მსურდა, რომ ჩემის შეძლებისადაგვარად განმემარტა ბარათაშვილის თანამედროვე ხალხის ცხოვრებაზე, მაგრამრა ითქვას იქ, რომელ ლატაკს და უთანაგონობო მწერლობაში პოეტის დაბადების და გარდაცვალების ღრონიც კი არ არის აღნიშნული. ამიტომ, აქ ჩემი უმთავრესი ყურადღება მხოლოდ პოეტის განსაკუთრებითი ცნობებზე იქმნა მიპყრობილი და არა მის ღროის ხალხის ცხოვრებათა შესახებ, თუმცა არც ეს დაეტოვეთ უყურადღებოთ და ჩვენის შეძლებისა დაგვარად გაკერით ამასაც შევეხეთ. ამას გარდა: ეუნდა ესთქვათ ისიც, რომ ბარათაშვილის ბიოგრაფიულს ცნობებს გარდა მე სახეში არც ის ამქენდა, რომ მის ლექსებზედაც მეთქვა რამე, ეს ასეც იქმნა და მის ლექსებს გვერდს აუარე, რადგანაც ეს ჩემი საქმე არ იყო, მხოლოდ ერთ საგანზე კი არ შეგვიძლიან რომ გავიყუშდეთ და ხმა არ ამოვიღოთ, სახელდობრ ბარათაშვილის პოემის „ბედი ქართლის“ შინაარსის შესახებ და მასში გამოყვანილს მეფე მრეკლეს და სოლომონ მსაჯულზე.

აქ პოეტი თავის შესანიშნ პოემა „ბედი ქართლის“ უპირველესთ გმირთ: მეფე მრეკლეს და სოლომონ მსაჯულს ისეთ მაღალ-ნიჭიერ-კაცებათ გვიხატავს და თვით მეფე მრეკლესაც ისეთის მაღალ იდეებდთ ასაუბრეს სოლომონ მსაჯულს.

თან, რომ თვითქოს იმ დროის მეფე შრეკლე სამეფო ტახტის მულობელი კაცი კალია მეფე კი არ იყო და მეფუროს ძალით და გამგეობით აღქურვილი, არამედ, როგორათაც მამულის მფარველი გმირი, წინა-მორბედა, წინამავალი, ლიბერალურის შეხედულებით საესე და დიდი პოლიტიკოსი, რაისთანა კაცები სამთელივით უნათებენ თავიანთ თანმეფულეთა, ყოველს საქმეს დიდის შორს განმსჭვრეტლობით განარჩევენ და ისე ასამართლებენ. ჩვენის ისტორიის გარდმოცემით კი მთელს ჩვენს ბნელსა, უმეცრებით და უსეინდისობით საესე მამულის გმირებში ერთ კაცსაც ვერ ვხედავთ, რომ ღირსი იყოს ყურადღებისა და ამ გვარის ქებით შემკობისა. ბარათაშვილი კი თავილამ ბოლომდის ამ წინაღმდეგ შეხედულებით არის გამსჭვალული, თითქმის ისა აქვს ჰაზრათ წარმოსთქვას და დაამტკიცოს, რომ ალა-მაჰმად-ხანასაგან საქართველოს დარბევა და აოხრებაში მეფე შრეკლე! არაფერშია დამნაშავეო, რომ ის შესანიშნავი კაცი იყო, განვითარებული პოლიტიკურს საქმეებში, დიდი მოღვაწე და დიდი შორს გამსჭვრეტლიო, რომელმაც თითქმის ყოველი თავის მომავალი უბედური შემთხვევები წინათვე იცოდაო, თვითქოს ის გრძნობდა თავის მომავალს შავს-ბედს, შვილების უხეირობას, ბაკრატიონთ გვარის წევრთ უთანხმოებას და ამოტომ, ამ გვარის სურათების მგრძნობელი გულ-ჩათუთქვილი მეფე ესაუბრება სოლომონ მსაჯულს, შესახებ საქართველოს შავის ბედისა და ეკითხება: რა ვქნა, რა მოვაგვარო საშველათ? ამ ფიქრებით გართული მეფე სწუხს მწარეთ და თითქმის ჰგოდებს იერემია წინასწარმეტყველივით. მაგრამ ვინ დაალონა იგი და რა გახდა მის მიხეზათ! თვით მის უზომო ომები, ვინ იყო იმის მიხეზათ, რომ ალა-მაჰმად-ხანი დაეცა საქართველოს და აოხრა? თვით ეს გმირი შრეკლე გახლდათ; თვით მან ასტეხა ის! შუნდა გაემართოთ სეინდისსა და პატიოხნების ქვეშ, რომ, რაც „ბედო ქართლი“ს შინაარსშია გამოხატული მეფის ირაკლის შესახებ, ყველა ესენი პოეტისაგანვეა მოგონებული და მიეწერება მის ილია-

ლორს და პატრიოტულს გრძობებს, რომლითაც ის თავით ფეხმდის გამსკვალულია მწარეთ. ასე რომ ყოველი მისი სტრიქონი პატრიოტულის სვედით ავსებს მკითხველის გულს, ყოველი მისი სიტყვა გულს უთუთქამს კაცს და ძალა უნებურათ აგრძობინებს ამ სოფლის მუხანათობას. მსენებით გატაცებულმა ბარათაშვილმა, განძრავ განმარტა, თორემ როგორც ერთი ისტორიაც გარდმოგვეცემს, მეფე შრეკლეში საიმისო არა ყოფილარა, რითაც ბარათაშვილი გვიხატავს მას. თუ შრეკლე ყოველს თავის გაქირვებას წინათვე გრძობდა, ნუ თუ სირცხვილი არ უნდა იყოს იმისთვის, რომ ის მაინც პედანტიურად მოქმედობდა და მთელს თავის სიცოხლეში მომხდარ ორმოც და ოთხ ომების მეოხებით ნახევარ ქართველობაზე მეტს სწყვეტავდა და სუ უმიხნოთ აკლავდა ოსმალ სპარსთ ომებს. მოვალე იყო, რომ ამის წინაღმდეგ ემოქმედნა და რამე საშუალებით მხარეები აღმოეჩინა. ლექსებ-მოთხრობის მწერალნი და ისტორიკოსნი იტყვიან: როგორ არა შეელოდაო, მაშ ამოდოლა ლექსები, მოთხრობები და ისტორიული სტატიები რომ იწერება, მაშ რას მოგვითხრობენ, თუკი არაუშეელიარაო. საქმე იმაშია, რომ მოთხრობით უნიკიერესი ბარათაშვილიც მოგვითხრობს, მაგრამ ცარიელი მოთხრობით რა გამოვიდა, მოთხრობას დამტკიცებაც უნდა. ნუ თუ მის ღვაწლსა და სამსახურს მარტო ის შეადგენდა, რომ ეზურნა მას, თუ საქართველო მის სიკვდილის ორმოცი წლის შემდეგ რა მდგომარეობაში იქნებოდა, მის მაგინებელი თუ მაქებარი. ლმერძმა ხომ იცის, რომ მე ჩემთვისა და ჩემის შეილების სასარგებლოთ არას ეწერები, რომ ყოველი ჩემი მოქმედება და ძალა მიმართულია ჩემის ქვეყნის კეთილ დღეობისადმი, რა ისა გამო ჯილდოს მე შთამომავლობისაგან ველი და ჩემ ღვაწლსაც იგინი დააფასებენო, წარმოსთქვა მეფე შრეკლემ. მაგრამ რა ღვაწლი? არ შეიძლება რომ ვიკითხოთ. სვიმონიძეს ჰკითხეთ და ის გიპასუხებთ თავის ისტორიულის სტატიით, რომელმაც თავის ჩვეულებრივის ენის კილოთი და საქართველოს ისტორიულის უცოდინრობით მრავალნი გააკვირვა, ასიამოვნა

იმათ, ვისაც ერეკლეს ღროის ურემი ახლანდელს რკინის გზა ურჩევნიათ, მაშინდელი განათლება დღევანდელს, მაშინდელი გლეხთა თავისუფლება და ხელოსნობა ახლანდელს და აწყენინა იმათ, ვისაც მაშინდელი ყოველივე დღევანდელს უარესათ მიაჩნიათ და რომელნიც ჩვენს უმეცრებით სავსე და ჩვენსავე წარსულის მუხანათობით სავსე მრეკლე, დიმიტრ, ბაგრა-ტებს ქებით არ გვიმოკობენ, ათასნაირს კლდე ღრეებს ლექ-სებს არ უძღვნიან, განსაკუთრებით მამა-პაპათა ციხე კოშკებზე ცრემლებს არ ჰღვრიან და ყმაწვილკაცობაც არ ატყუილებენ.

შუნდა ვსთქვათ, ბარათშვილის სიტყვისა მებრ, რომ ამეფე მრე-კლე თუ იმ შეხედულების იყო, როგორსაც ბარათაშვილი გამო-გვიხატავს, ნუ თუ ამ გვარს მეფეს არ უნდა ეზრუნა თავის ტომის ხალხთა შეერთებისა გამო, რასაკვირველიაო, მიპასუხებენ მრავა-ლნი, მაგრამ არა, როგორც ვიცით ჩვენ სარწმუნოთა და დაქვშ-მარიტებით მრეკლე მეფე ამას არა სცდილობდა, მეფე კი ნებრ ერად ტახტზე მწოლი, ვანზე გამდგარი უარს ჰყოფდა ამ კეთილშობილურს გრძობას! ეუიო, ჩემის გვარისა დასახლი შეილს როგორ გამოვსწირო ტახტი და როგორ ეულალატო მასაო?

ნუ თუ იმისთანა მეფეს, როგორც ბარათაშვილი გვიხა-ტავს და მრავალნიც სხვა ცრუ პატრიოტ ისტორიკოსნი, რომ თავის რიცხ მრავალი ნათესავებთა შეოხებით სხვა-და-სხვა თავადის შეი-ლები უნდა ეყლიტნა, ეხოცა, მამულები წაერთმევიანა, როგორც წაართვა მსნის ერისთავებს და ყველა ისინი თავის მუხანათი და მუქთა სახლიკაცს გვარის შეილებისთვის ეძლია, რაისა მაგალითები საქართველოს ისტორიაში ერთობ ბევრია. ნუ თუ მაღალ ჰაზროვან და გამჭრიახე კაცს დღე და ღამ სულ უმიზნე-ზო და უსაბაზო ომებისკენ უნდა ჰქონიყო მაპყრობილი თვა-ლი და გული! უნდა ვსთქვათ, რომ საქართველოს უბედურება-თა დამბადელ მიზეზათ თვით ირაკლის მეფობა იყო, თვით ამას მეფობას და მაშინდელთ ნეკრესლეთ, სამებელთ, ავალთეთ მო-

ჰყვით ისეთი უბედურება, რომელსაც ვინ იცის და ან ვინ აღწერს... ირაკლის მაღალი იდეები მხოლოდ იმით იყო შესანიშნავი და გამსჭვალული, რომ დღე და ღამ იგი განუწყვეტლივ ომებში ნადირობას ფიქრობდა, განუწყვეტლივ მაჰმადიანთ მთაგრეხის ყელეჭა ჰქონდა სახეში. ხშირად უმიზნობა დაეცემოდა ზოგი ერთ ხანებს, ააოხრებდა, აწიოკებდა, ცოლ-შვილს დაუტყვევებდა, უკანონოს ძალით საჩიო საცხოვრებელს წაართმევდა, ოქროს, ვერცხლს გამოართმევდა, ბოლოს მოვიდოდა საქართველოში და ყველა იმ ნაცარცე ნაგლეჯ თავის ნათესაბაში გაიყოფდა. ჰუნდა ესტეკათ, რომ ამ გვარს შემთხვევებში კი მომეტებული ნაწილი სულ გლეხ-კაცობა იქლიტებოდა და წებობდი ძირს, რაისა მეოხებით მაღალ წოდება მდიდრობდა. ნუ თუ იმისთანა მეფეს, როგორსაც ბარათაშვილი ხატავს „ბედი ქართლი“ თუ და ლექსი „მეფის ირაკლის საუღლავით“ რომ ამისთანა მაღალ იდეების მეფეს თავისი თვალი და გული მარტო იმაზე უნდა ჰქონიყო მიპრყობილი, რომ მთელს სამეფო შესავალს მხოლოდ თვითონ იყოფდნენ, მხოლოდ თვითონ სქამდნენ და თავთავიანთის საკუთრივ ეკლესიეს იკეთებდნენ, რომ სიკვდილის შემდეგ შიგ დაესაფლავებინათ, ზედ ქვა დაედოთ და დაეწერათ, რომ აქ ესა და ეს მარხიაო. ეუნდა ვალეიაროთ, რომ მთელის საქართველოს სამეფო შესავლიდამ ერთ გროშსაც არ სწირავდნენ ღარიბთა საქმეს. იმ დროში მთელი ოსეთისი საესე იყო უსაქმო ხალხით, ვლახებით, მშიერებით, მონებით, შიშველნი, ტიტველნი, მოხუცნი, ობოლნი, ქერიენი და სხვანი, მაგრამ მათთვის არსად ერთი თავ-შესაფარი სახლიც არ იყო, ესენი ქუჩაში ძაღლებით იქლიტებოდნენ და მეფე მარეკლე კი თავის ღარეჯანით და მდიდარი სახლი კაცებით მხოლოდ ომების პლანებს აწყობდნენ და თავიანთ შვილთა გამდიდრებასა და ვითომც მამულის სიყვარულისათვის თავის დადებას. მაგრამ უფრო თავიანთის ინტერესებისთვის, თორემ მამულის სიყვარული ხომ არც კი იცოდნენ იმათ.

მარეკლე მეფემდის, საქართველოში წესად იყო დადგენილი რომ, თუ ვინმე თათრებისაგან ტყვეთ წაყვანილი გლეხი დაბრუ-

ნდებოდა საქართველოში ის თავის-უფალი იყო ბატონ-ყმობის მოვალეობისაგან. ეს კანონმდებლობითი განკარგულება თვით მახტანგ მეფის „სამართლის“ წიგნის გამოჩენამდე ყოფილა, რომელსაც უეჭველია სამეფო ანგარიშები გამოითხოვდა. მაგრამ ჩვენმა განვითარებულმა მრეკლე მეფემ კი თავისავე გვარის ანტონ ქათალიკოზითურთ ეს კანონიც მოსპო და გლეხი ტყვეობიდან მოსული ისევ ბატონს ჩააბარა ძალით. აი მაგალითიც: ქათახიევის ერთი გლეხის შვილი, რომელიც ტყვეთ იყო წაყვანილი, საქართველოში მოსვლის შემდეგ თავის ბატონ ქანდელასე დაუბრუნეს ისევ. სვიმონიძემ კი დარბაისლურათ განმარტა თავის „რანი ვიყავით გუშინ“-ში, რომ მეფე მრეკლე ტყვეობიდან მოსულთ გლეხთ ყმობიდან ანთავისუფლებდაო. დიხა! თვით ამის მოქმედებამ დაამხო საქართველო.

მე არ მინდა აქ სათითაევოთ ყოველ საგანს შევეხო და აეწერო, მაგრამ არ შეიძლება, რომ ორს შემთხვევაზედაც არა ვსთქვათრა, მაგალითად: მეფის ირაკლის ბრძანებით მეღვქე ბესიკი ჰალევაბრის ხიდიდიდამ უნდა გადაეცდოთ და მოეკლეთ მხოლოთ მისთვის, რომ მან ერთი რაღაც არშიყული ლექსი დასწერა. მაშინ ბესიკი საქართველოდამ გაიქცა, ჩერქეზეთში ტყვეთ ჩავარდა და ბოლოს ქ. იასსში მოკვდა. 1791 წ. ამას გარდა, საწყალს ბაბრიელ მაიორს, რომელმაც მეფე მრეკლეს დროს პირველათ გამართა საქართველოში თიატრი, ამის წარმოდგენებზე ჯერეთ თვით კათალიკოზი ანტონიც ყოფილა და შემდეგ კი ის თიატრიც დაუნგრევიათ და ბაბრიელ მაიორიც კინაღამ დაუსჯიათ ამის ბილეთებზე ასე წერებულა — „შაური ორი, ბაბრიელი მაიორი“ შემდეგ სხვამ დაიწყო წარმოდგენები. (ნახე 1879 „დროებ.“ ჩემი ორი ფელტ.) ამაზე მეტი დესპოტობ და უგვანი საქციელი შეიძლებოდალა რამე, არა მგონია, ამათი ქება კი არა და ისტორიაში სულაც უნდა ამოიხოცოს ყოველივე მათი გამადიდებელი შენიშენები... ნუ თუ ხეირიან მამულისშვილს და მზრუნველ მეფეს ამ გვარი საქციელნი და განკარგულებანი უკანონოთ არ უნდა მიეღო? ნუ თუ ამასაც ისტორიული მდგომარეობათა პირობები მოითხოვდა? არა გვონია.

მეფის ირაკლის შესახებ ბევრი რამ გვინდოდა გვეთქვა, თუ რა შეილიც ბრძანდება იგი, მაგრამ უადგილობის გამო მოვიხსენებთ მხოლოდ სოლომან მსაჯულზე. სოლომან მსაჯულის შესახებ ჩვენს ისტორიაში არა ფერია, მართლა იყო ასეთი შესანიშნავი კაცი თუ არა. რომელიც 'ეუბნება მეფე ირაკლის: „მაგრამ შენ მეფე ვინ მოგცა ნება, სხვას განუბოძო შენ ყმათ ცხოვრება, მისდევდე შენსა გულის კვეთებას და უთურგენიდე თავისუფლებას“ ეს კი არა და სვიმონის-ძემ თავის თავ-დაუჭერელი მგდიღურობით ისიც განმარტა, რომ ჰაბუა ორბელიანი და ლუკალ ბარათაშვილი რესპუბლიკური ჰაზრის კაცები იყვნენ და ვითამც საქართველოში ესენი ამასევე ჰქადაგებდნო. მაგრამ ვინ იცის, ქართველებმა მაშინ რესპუბლიკა კი იცოდნენ თუ რა იყო? ეს კი არა და სვიმონიძე და მისის სტატიის მიმდევარნი მალე იმაშიაც დაგვარწმუნებენ, რომ ლუკალ ბარათაშვილი, ჰაბუა ორბელიანი, მეფე ირაკლი და სოლომან მსაჯული მეთურამეტე საუკუნის ფერდინანდ ლასალეები იყვნენო.

ჰველა ამ ცნობების შვდევ ჩვენ უნდა ვსთქვათ, რომ ბარათაშვილისაგან გამოხტულოს მეფისთანას მრეკლეში ჩვენ ვერას ვხედავთ. ამიტომ ბარათაშვილის ჰაზრიც ოცნებათ მიგვაჩნია, რასაკვირველია თუ „ბედი ქართლის“ შინაარს ისტორიულის თვალით შევხედავთ. უნდა ვაღვიაროთ, რომ ბარათაშვილმა განძრას დასწერა ეს და ამით მოიკლა მხოლოდ თავის გულის წუხილი. თორემ ის კარგათ გაიგებდა, თუ ვინც იყო მიზეზი საქართველოს დაუძღურებისა და უბედურებისა. ბარათაშვილი ამას ამ 1839 წლებში ჰქადაგებდა, მაგრამ არიან ისეთნიც, რომელნიც დღესაც იმავეს იმეორებენ და ქებით ამკობენ იმას, რასაც მომავლო აღგავს და დაღეწას უქადის. ამ ისტორიული ცნობების მოყენაზე შეიძლება, რომ ზოგი ერთებმა ცნობების დამტკიცება ითხოვონ, მაგრამ რა საჭიროა ესენი, წარმოიდგინონ მრეკლეს, როგორც მეომარი მხედარი,

როგორც მეფე, გააჩიონ ყოველი მისი ნამოქმედარი და თვით ესევე იქმნება ამის დასამტკიცებელ პასუხათ.

ბარათაშვილის „მერანი“ თხორევესკიმ რუსულათ გადასთარგმნა და 1884 წ. რუს. გაზ. „ობოზრენია“ში დაბეჭდა.

ამ შესანიშნავი ლექსის „მერანის“ დაწერის საბაბათ აი რა გახდომია პოეტს.

1842 წ. ლეკებს ტყვეთ წაუყვანიათ ვილაც ილიკო. ამის ამბავი რომ შეუტყვია ნიკ. ბარათაშვილს, იგი ისე შეწუხებულა, ისე აღელვებულა, რომ თავის ღელვათა და კვეთებათა დასაცხრომლათ ეს „მერანი“ დაუწერია. აი რასიტყვები მოჰყავს ამაზე თვით ბარათაშვილს;

„ილიას დაჭერა რომ შეეიტყე, სწორეთ გითხრა ძალიან შევწუხდი ასე, რომ სამი დღე გაბრუებული ვიყავ ათასის სხვა და-სხვა უცნაურის ფიქრებით და სურვილით და რომ ეკითხა ჩემთვის ვისმეს, მეც არ ვიცოდი, რა მინდოდა. ბოლოს მესამე დღეს ეს ლექსი დაეწერე და თითქოს მან რაღაც შეგება მომცაო. მსცდილობ, რომ ილიკოს როგორმე მივაწოდო; ვიცი გულში ჩაიკონებს და არ იქნება ამით არა ენუგე მოსრა“.

ნათქვამია: ხანდინან ომიანობასაც სარგებლობა მოაქვსო.

აი მაგალითი: ომი რომ არ ყოფილიყო და ილიკო ტყვეთ რომ არ წაეყვანათ, იქმნება ბარათაშვილს „მერანი“ არც კი დაეწერა. მაგრამ არ იფიქროთ, რომ ჩვენ ზემო მოყვანილ ომიანობისო უღაზათ ანდაზა კი ჭეშმარიტებათ მიგეჩნდეს.

ბარათაშვილის სიტყვისამებრ, უნდა განვმარტოთ, რომ ნ. ბარათაშვილი სრულიადაც იმ დროისთვის არ იყო დაბადებული. ანას თვითონაც სწერს გულ ჩათუთქული ერთ წერილში. მაგალითად:— „ახლა მე იმას ვამბობ, რომ მე შინაგან ხმა მიწვევს საუკეთესო ხვედრისაკენ, გულში მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელი მდგომარეობისთვის დაბადებულიო! ნუ გძინავსო!“

მე არ მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ლექს კლდეს გამიყვანოს და დავაგდე გაშლილ ადგილს, ოჰ, რა თავი-

სუფლათ შმოვის უნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გარდაეხედაე
ჩემს ასპარეზსს“

ამ სტრიქონებიდან კარგათ მიხედება მკითხველი ბარათა-
შვილის უთვის-ტომობას, მის ნაღვლით საეგე გრძნობებს და
მის განუსაზღვრელ მღელვარებას... ეს ადგილები უფრო მიტომ
მოვიყვანეთ აქ, რადგანაც ამით უფრო კარგათ მიხედება მკით-
ხველი ბარათაშვილის შეხედულებას თავის თავზე და იმ სა-
ზოგდობებაზედაც, როცა ის ცხოვრებდა.

მე ვიცი, რომ ამ სტატის ბევრნი დაუწყებენ კილვას და
კიცხვასა, შინაარსის და ცნობების შესახებ რომ არა სთქვან რა
და საჭიროთ არ დაინახონ, ქართული ენის მხრივ კი ვერ მოითმე-
ნენ. ამ საგანზე ბასი და წერა ამ უკანასკნელს დროს ჩვენს მწე
რლობაში ჩვეულებათ შემოიღეს. ისე წიგნი არ გამოვა, რომ
მის დამწერის ენა არ გაჰკილონ და მასხარათ არ აიღონ, რომ-
ქართული ენა სრულებით არა სცოდნიაო. მს სენი ახალი სე-
ნი არის ჩვენს მწერლობაში, ეს მოისმის 1860 წლებიდან, რო-
ცა მაშინდელს ძველსა და ახალს თავობაში იყო ბრძოლა.
რასაც მაშინ ძველი თავობა სთხოვდა ახალ-თაობას, სწორეთ
მაშინდელი ახალი თავობა (დღეს აწ მოხუცი) სთხოვს ისე-
ვე დღევანდელს ახალ თავობასა, რომ ქართული ენა უნდა შე-
ისწავლოთო. ამის შესახებ წინააღმდეგ არაფერ იქმნება, რასაც
დღეს ვსკოდებთ, უეჭველია ეს შემდეგ გასწორდება, მაგრამ
ჩვენის ეხლანდელი მწერლების უთაებოლო საყვედურები
კი სამუდამოთ საკიცხავათ დარჩება. რადგანაც არც ამ ვაჟ-
ბატონებმა იციან ქართული ენა, მაგრამ მცოდნეთ კი ითვლიან
თავეებს.

994.63.0

4551

Մ. Արդուանի Բրդոն խորհուրդի սեյուրնա շինարարության

← Բրդոն

1. Երևանի մարզային կենտրոն	25
2. Երևանի մարզային կենտրոնի կառ. ժող. սեյուրնա	25
3. Երևանի մարզային կենտրոնի կառ. ժող. սեյուրնա	16